

Stavangerweg 23-5
9723 JC Groningen
telefoon (050) 5252473
fax (050) 5252973

Het kind van de rekening

Een onderzoek naar alleenstaande moeders in de schuldhulpverlening

Oktober 2009

Opgesteld door KWIZ

Inhoud en redactie: Maria de Cock, Anne-Wil Hak en Marleen Hazenberg

In samenwerking met de stuurgroep: Raf Janssen, Hub Crijns, Rukize Kesmer, Hans Wemmers, Kristel Ashra, Tine Ansems, Merline Bhaggan, Hans van den Bogaert en Marieke Bekkers.

In opdracht van de Sociale Alliantie, Cordaid en Stichting CLiP

CLiP *stichting CliëntenPerspectief*

De Sociale Alliantie

Colofon

"Het kind van de rekening"

Een onderzoek naar alleenstaande moeders in de schuldhulpverlening

Uitgave

© KWIZ

Deze publicatie is een uitgave van KWIZ. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en /of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke wijze dan ook zonder voorafgaande toestemming van KWIZ. Adres: Stavangerweg 23-5 9723 JC Groningen. Bij overname is bronvermelding verplicht.

KWIZ structureert (bestaande) gegevens waardoor organisaties beter gebruik kunnen maken van hun informatie. Dit kan betrekking hebben op de ontwikkeling en evaluatie van beleid, het implementeren van nieuwe dienstverleningsconcepten of een efficiëntere inrichting en uitvoering van werkprocessen.

Inhoudsopgave

Voorwoord	5
Inleiding	7
Samenvatting	11
1 Achtergronden	15
1.1 Schuldhulpverlening in Nederland	15
1.2 Ervaringen	17
1.3 Achtergrondkenmerken	18
1.4 Verdieping	21
2. Schulden	25
2.1 Problematische schulden	25
2.2 Type schulden en oorzaak	28
2.3 Schuldhogte en duur schulden	29
2.4 Overige problemen	30
2.5 Verdieping	31
3. Hulpverlening	37
3.1 Schuldhulpverlening	37
3.2 Andere vormen van hulpverlening	39
3.3 Verdieping	40
4 Conclusies en aanbevelingen	43
4.1 Algemeen	43
4.2 Uitvoering schuldhulpverlening	43
4.3 Voorwaarden schuldhulpverlening	45
4.4 Specifieke problemen doelgroep	46
Bijlage 1 Onderzoeksverantwoording	51
Bijlage 2 Vragenlijst Alleenstaande vrouwen met kinderen in schuldhulpverlening	53
Bijlage 3 Preventie schulden	59
Bijlage 4 Overige opmerkingen	61
Bijlage 5 Literatuur	63
Bijlage 6 Gegevens SHV monitor	65

Voorwoord

Noodfondsen krijgen veel aanvragen om financiële hulp te geven aan vrouwen die te maken hebben met problematische schulden en die samen met hun kinderen verstrikt zijn geraakt in een uitzichtloze situatie. Uit deze aanvragen blijkt dat veel van deze vrouwen verkeren of verkeerd hebben in een situatie van financiële, emotionele en sociale afhankelijkheid van hun (gewezen) partner. Soms is daarbij ook nog sprake van fysiek geweld.

Cordaid heeft dit signaal gemeld aan de Sociale Alliantie met het verzoek er voor te zorgen dat de politiek en de samenleving als geheel aandacht geven aan dit vraagstuk en maatregelen treffen om een einde te maken aan de afhankelijkheidspositie van deze vrouwen. In samenwerking met Cordaid en enkele andere fondsen heeft de Sociale Alliantie opdracht gegeven aan het onderzoeksbureau om de situatie van alleenstaande moeders in de schuldhulpverlening in kaart te brengen.

Uit het onderzoek blijkt dat alleenstaande moeders met problematische schulden een groep is met specifieke problemen die om een specifieke benadering vraagt. Net als bij andere groepen is er naast de schuldproblematiek vaak sprake van een stapeling van andere problemen. Het specifieke van deze groep is dat een groot deel van de vrouwen tijdens hun huwelijk of relatie in de schulden zijn gekomen. Soms zijn ze die schulden samen met hun partner of ex-partner aangegaan. Het komt echter ook vaak voor dat de vrouw van niets wist en de (ex-)partner alleen verantwoordelijk is voor de schulden. De reden dat het zover heeft kunnen komen, heeft in veel gevallen te maken met afhankelijkheid in relatie. Dat kan gaan om economische afhankelijkheid: de man zorgt voor het inkomen en doet de administratie. Het kan ook gaan om emotionele afhankelijkheid: de man overheerst fysiek of mentaal. Het kan gaan om sociale afhankelijkheid: het hebben van een partner is sociaal wenselijk. Meestal gaat het om een combinatie van deze afhankelijkheden.

In meer dan de helft van de gevallen blijken deze vrouwen alleen voor de schulden op te draaien. Dat is onterecht en veroorzaakt veel extra leed voor deze vrouwen en hun kinderen. Bij de schuldhulpverlening en bij de politiek moet meer aandacht worden besteed aan de vraag hoe dit onrecht kan worden bestreden. Het onderzoek doet daartoe een aantal voorstellen. De Sociale Alliantie zal in eigen kring, bij de politiek en bij de samenleving als geheel aandacht vragen voor deze voorstellen.

Leo Hartveld
Voorzitter Sociale Alliantie

Inleiding

De gevolgen van de kredietcrisis zijn aan het einde van 2009 zichtbaar geworden: Steeds meer mensen komen in de financiële problemen en doen een beroep op de schuldhulpverlening. Uit cijfers van diverse kredietbanken blijkt een grote toename van het aantal aanvragen voor een schuldregeling: tussen de twintig en veertig procent. Een van de groepen die extra kwetsbaar is voor problematische schulden zijn eenoudergezinnen, meestal met een vrouw aan het hoofd. In 2008 is er een kort inventariserend¹ onderzoek uitgevoerd naar de omvang van deze groep. Uit de analyse kwam naar voren dat jaarlijks rond de 7.000 alleenstaande ouders in een dergelijke situatie verkeren. Het werkelijke aantal alleenstaande vrouwen met kinderen dat in de schulden zit, zal nog veel hoger liggen want lang niet alle mensen met schulden melden zich voor de schuldhulpverlening.

Mensen kunnen door allerlei oorzaken in een problematische schuldensituatie terecht komen. Er zijn financiële oorzaken, zoals een te laag inkomen of een terugval in het inkomen, na bijvoorbeeld een echtscheiding. Maar er zijn ook psychosociale oorzaken waardoor schulden ontstaan, bijvoorbeeld verslaving of ziekte. Ook zijn er mensen die niet met geld om kunnen gaan of een partner hebben die financiële problemen heeft. In de meeste gevallen gaat het om een combinatie van deze factoren.

Er is een aantal oorzaken waarom eenoudergezinnen tot een kwetsbare groep behoren, wanneer het om problematische schulden gaat. Eenoudergezinnen hebben vaak een laag inkomen, omdat ze werk en zorg moeten combineren. In 2005² blijkt dat 40 procent van de eenoudergezinnen een laag inkomen heeft. Huishoudens met een laag inkomen hebben vaker financiële problemen dan huishoudens met een hoog inkomen.

Door een echtscheiding heeft deze groep vrouwen vaak te maken met een inkomensval van twee naar één inkomen of naar helemaal geen inkomen. De vaste lasten en de eerste levensbehoeften moeten wel betaald worden, ondanks dat er geen geld is. Hierdoor kan in een vrij korte tijd een grote schuld worden opgebouwd.

Een deel van deze doelgroep heeft te maken gehad met een afhankelijkheidsrelatie, meestal van de ex-partner. Die afhankelijkheid uit zich op een aantal gebieden, maar zeker ook op financieel gebied. Deze vrouwen hebben namelijk geen invloed op de financiële situatie, omdat de partner het inkomen beheert. Wanneer ze gaan scheiden, meestal in gemeenschap van goederen getrouwd, kunnen ze worden geconfronteerd met schulden die zij niet hebben gemaakt maar waar ze wel verantwoordelijk voor zijn of voor gehouden worden.

Door de echtscheiding zijn de vrouwen al kwetsbaar, zij moeten de zorg voor de kinderen in hun eentje dragen, hebben minder inkomen. Als er dan ook nog sprake is van een hoge schuldenlast, is het toekomstperspectief van deze vrouwen vaak erg somber.

Mensen met schulden kunnen zich in Nederland wenden tot de schuldhulpverlening. De schuldhulpverlening is gericht op het zo snel mogelijk aflossen van de schulden. Ook wordt er aandacht besteed aan het veranderen van het gedrag van mensen om geen schulden meer te maken. Alleenstaande moeders met schulden hebben door de specifieke problematiek een eigen hulpvraag die vraagt om een specifieke aanpak.

---

¹ KWIZ i.o. Cordaid 2008

² Armoedemonitor 2007 SCP

Doel van het onderzoek

Doel van het onderzoek is om de oorzaken en kenmerken van de alleenstaande ouders, merendeels vrouwen, vaak met kinderen in beeld te brengen. Tevens willen we een beeld krijgen van de hulpverlening die de vrouwen krijgen en hoe ze die waarderen. Dit kan leiden tot een verbeterde aanpak van de hulpverlening aan alleenstaande moeders met problematische schulden

Onderzoeksopzet

Het onderzoek is uitgevoerd via enquêtes onder alleenstaande moeders die ingeschreven staan bij een kredietbank in Nederland. Uit onderzoek is gebleken dat er ongeveer 7.000 alleenstaande vrouwen met kinderen gebruikmaken van schuldhulpverlening. Om er voor te zorgen dat er zo veel mogelijk vrouwen meewerken aan het onderzoek zijn alle leden van de NVVK gevraagd de vragenlijst uit te delen. Een aantal kredietbanken³ heeft de vragenlijst uitgedeeld aan haar cliënten. Daarnaast is aan 300 vrouwen direct een vragenlijst verstuurd, deze gegevens komen uit de SHV-monitor⁴. In totaal zijn er 620 vragenlijsten verspreid onder de doelgroep. (De vragenlijst vindt u in bijlage 2). Ook is aan hulpverleners en vrijwilligers uit het netwerk van de Sociale Alliantie gevraagd om de vragenlijst onder de doelgroep te verspreiden. De meeste vrouwen die een vragenlijst hebben ingevuld zitten echter in een schuldhulpverleningstraject of in de aanmeldfase hiervan. In totaal hebben 71 vrouwen de vragenlijst ingevuld.

Vervolgens zijn er 25 interviews gehouden met vrouwen die de schriftelijke enquête hebben ingevuld. De vragenlijst is anoniem, maar respondenten hebben de mogelijkheid gekregen om aan te geven of ze een persoonlijk interview wilden. Deze vrouwen zijn allen benaderd voor een gesprek.

Vertegenwoordiging doelgroep

Van de kredietbanken die hun medewerking verleenden aan het onderzoek, bevindt het merendeel zich in het noorden (Groningen) en het zuiden van Nederland (Brabant en Zeeland). De ondervertegenwoordiging van de vier grote steden zou een vertekend beeld kunnen geven. Wanneer we kijken naar vergelijkbare cijfers van Amsterdam⁵ blijkt dat de verdeling van dit onderzoek niet afwijkt.

Het onderzoek geeft belangrijke signalen met betrekking tot de leefsituatie en de hulpverlening aan eenoudergezinnen met schulden. Vooral de persoonlijke ervaringen van de vrouwen voegen veel toe.

Schuldhulpverlening

De vrouwen die mee hebben gewerkt aan dit onderzoek zitten allen in een traject van de schuldhulpverlening. Volgens onderzoek⁶ blijkt dat maar één op de zeven mensen die in de financiële problemen zit, ook daadwerkelijk hulp krijgt. Dit zijn mensen die geen hulp vragen, maar ook mensen die niet geholpen kunnen worden, omdat ze niet aan de voorwaarden voldoen.

³ De kredietbanken die hebben meegewerkt staan in bijlage 4

⁴ De schuldhulpverleningsmonitor Nederland is het informatiesysteem voor het verloop van de schuldhulpverlening. De SHV monitor bevat kerngegevens schuldhulpverlening die ieder kwartaal worden bijgewerkt en beschikbaar worden gesteld aan de aanleverende organisaties. De monitor is ontwikkeld door KWIZ en eigendom van de NVVK.

⁵ Jaarverslag Schuldhulpverlening 2008, KWIZ, DWI Amsterdam 2009

⁶ Nadja Jungmann, 2008

Leeswijzer

In hoofdstuk 1 beschrijven we de situatie van alleenstaande vrouwen met kinderen, die te maken hebben met financiële problemen. Dit gebeurt aan de hand van een aantal ervaringsverhalen. Daarnaast kijken we naar demografische kenmerken zoals leeftijd en aantal kinderen. In hoofdstuk twee komen de soort schulden en de hoogte van de schulden aan bod. Ook gaan we in op de mogelijke oorzaken van de schulden. We hebben daarbij extra aandacht gegeven aan de afhankelijkheidsrelatie die veel vrouwen blijken te ervaren tijdens hun huwelijke of relatie en ook daarna. Hoofdstuk 3 beschrijft kort het aanbod van de schuldhulpverlening en de ervaring van de vrouwen hiermee. Het laatste hoofdstuk bevat een aantal conclusies en verbeterpunten voor de toekomst.

In de bijlagen vindt u de onderzoeksverantwoording, de vragenlijst, alle gegeven antwoorden op de open vragen in de enquête en de literatuurverantwoording.

Samenvatting

Alleenstaande vrouwen met schulden hebben te maken met een stapeling van problemen: echtscheiding, er alleen voorstaan, weinig inkomen, psychische problemen bij de kinderen of zich zelf. Het is een groep met specifieke problemen die ook vraagt om specifieke hulpverlening om de problemen structureel op te lossen. Daarbij moet er naast het oplossen van de schulden aandacht zijn voor participatie en zelfredzaamheid van deze groep vrouwen.

Achtergrondkenmerken

Een van de groepen die extra kwetsbaar is voor problematische schulden zijn eenoudergezinnen. In 2008 is er een kort inventariserend onderzoek⁷ uitgevoerd naar de omvang van deze groep. Uit de analyse kwam naar voren dat jaarlijks rond de 7.000 alleenstaande ouders in een dergelijke situatie verkeren. Het werkelijke aantal zal nog veel hoger liggen omdat maar een op de zeven mensen met schulden worden geholpen.

- Meer dan negentig procent van de respondenten is ouder dan 25 jaar. De gemiddelde leeftijd is 38 jaar.
- Van de vrouwen is bijna een derde van allochtone afkomst. Dit komt overeen met landelijke cijfers waaruit blijkt dat allochtone Nederlanders relatief veel gebruik maken van de schuldhulpverlening.
- Vrouwen met schulden hebben gemiddeld meer kinderen dan alleenstaande vrouwen zonder schulden. Tweederde van de vrouwen die de enquête heeft ingevuld heeft 2 kinderen of meer. Onder alle eenoudergezinnen in Nederland heeft veertig procent twee of meer kinderen.
- De arbeidsparticipatie van de alleenstaande moeders met schulden is veertig procent, dit komt overeen met het landelijke cijfer. De arbeidsparticipatie van alle vrouwen in Nederland is zestig procent.
- Meer dan een derde van de vrouwen heeft een WWB-uitkering, dit komt overeen met landelijke cijfers.
- Ongeveer tweederde van de geïnterviewde vrouwen heeft een laag opleidingsniveau. Dit hangt samen met het lage inkomen. Een deel van de vrouwen heeft zelfs nooit een betaalde baan gehad.

Oorzaak schulden

De oorzaak van de schulden ligt volgens de vrouwen in eerste instantie aan het feit dat ze te weinig geld hebben om van rond te komen. Hier is een aantal redenen voor: de vrouwen hebben te weinig inkomen om van rond te komen (overlevingsschulden). En een aantal vrouwen heeft last van een inkomensdaling (door bijvoorbeeld een echtscheiding) waarbij de vaste lasten even hoog blijven, dit worden ook wel aanpassingschulden genoemd. Naar mate de vrouwen langer rond moeten komen van een minimum inkomen zal de kans op overlevingsschulden ook toenemen. Uit onderzoek blijkt dat alleenstaande ouders een grote kans hebben op armoede omdat zij de enige zijn die voor inkomen kunnen zorgen. Een tweede reden is dat de schulden door iemand anders (meestal de partner) zijn gemaakt. Wanneer men in gemeenschap van goederen is getrouwd, worden beide partners verantwoordelijk gesteld voor de schulden.

---

⁷ KWIZ 2008

De derde oorzaak van de schulden is dat de vrouwen hun uitgaven niet op hun inkomsten kunnen afstemmen. Ze hebben als het ware "boven hun stand" geleefd met een te hoge hypotheek en andere te hoge uitgaven. Hierdoor zijn ze in de schuldhulpverlening terecht gekomen. Een situatie waarin ze nog veel minder geld te besteden hebben.

Afhankelijkheidsrelatie

Een groot deel van de vrouwen is in de schulden gekomen tijdens hun huwelijk of relatie. Ongeveer veertig procent van de vrouwen geeft aan dat zij de schulden samen met hun ex-partner zijn aangegaan. Bijna een op de tien geeft aan dat de partner alleen verantwoordelijk is voor de schulden. De reden dat de ex-partner dat heeft kunnen doen heeft in vele gevallen te maken met afhankelijkheid in de relatie en kan betrekking hebben op:

- economische afhankelijkheid (man zorgt voor het inkomen en de administratie)
- emotionele afhankelijkheid (man overheerst fysiek of mentaal)
- sociale afhankelijkheid (het hebben van een partner is sociaal wenselijk)

In de interviews is dieper ingegaan op de rol van de ex-partner bij het maken van de schulden. Een aantal vrouwen geeft aan dat zij blindelings vertrouwen hadden in hun ex-partner wat betreft de administratie. Na verloop van tijd hadden ze wel in de gaten dat het niet helemaal goed ging, maar ze grepen niet in.

Afbetalen schulden

In veel gevallen hebben de vrouwen samen, al dan niet in afhankelijkheid, met hun ex-partner schulden gemaakt. Uit het onderzoek komt naar voren dat de vrouwen in meer dan de helft van de gevallen alleen opdraaien voor de schuld. Wanneer vrouwen in gemeenschap van goederen zijn getrouwd zijn beide partners verantwoordelijk voor de schulden. De schuldeisers kijken niet naar wie de schuld heeft gemaakt, maar bij wie ze het makkelijkste loonbeslag kunnen leggen. Meestal is dit bij de man, maar blijktbaar is hier sprake van een groep waarbij de vrouw wordt aangeschreven. Dit kan bijvoorbeeld te maken hebben met het feit dat de man onvindbaar is. Of met het gegeven dat bij de scheiding en boedelscheiding bij de vrouw de meeste schulden terecht zijn gekomen. Hier spelen de redenen van de afhankelijkheidsrelatie en het verbreken daarvan een grote rol. De hulpverlening en de samenleving zouden hier meer aandacht aan moeten besteden zodat de mannen hun verantwoordelijkheid moeten nemen.

Als preventiemiddel zou het helpen dat men niet meer in gemeenschap van goederen trouwt. Hierdoor is degene die de schulden maakt verantwoordelijk voor het terug betalen en niet de andere partner.

Hulpverlening

De meeste vrouwen zijn erg blij met de hulp die ze krijgen voor het oplossen van hun schulden. Toch is er een aantal punten waar ze minder tevreden over zijn en waar ook nog wel enige verbetering is te behalen:

- Kortere wachttijd
- Nazorg
- Budgetcursus tijdens traject
- Betere informatievoorziening

Conclusie

Alleenstaande moeders met schulden vormen een doelgroep met specifieke problemen die om een specifieke benadering vraagt. Deze groep heeft niet alleen te maken met een problematische schuldsituatie maar ook met een stapeling van andere problemen.

De schuldhulpverlening aan deze vrouwen kan in de organisatorische en dienstverlenende sfeer verbeterd worden. Doel moet zijn een integrale aanpak waarbij instanties en organisaties samenwerken op het gebied van schuldhulpverlening aan alleenstaande vrouwen met kinderen. Een brede dienstverlening staat daarbij voorop. Specifieke aandacht wordt gevraagd voor het onderkennen, doorbreken en opheffen van situaties van afhankelijkheid.

Aanbevelingen:

- Bij aanmelding schuldhulpverlening meteen een stop op lopende invorderingen;
- Drempel verlagen; iedereen met schulden toelaten;
- Met iedereen die zich aanmeldt een sorteergesprek houden;
- Wachttijden verkorten;
- Meer aandacht tijdens het traject voor re-integratie;
- Procedures voor aanvraag voorzieningen automatiseren;
- Betere samenwerking tussen organisaties, de rol van sociaal raadslieden is daarbij van belang;
- Vrouwen een empowerment training geven voor verbetering van de zelfredzaamheid en participatie;
- Zorgen dat de ex-partner, wanneer hij verantwoordelijk is voor de schulden, ook zijn deel betaalt, dan wel, zijn deel voor hem parkeren;
- Niet meer in gemeenschap van goederen trouwen.

1 Achtergronden

In dit eerste hoofdstuk wordt ingegaan op de leefsituatie van de vrouwen. In de kaders staat een aantal persoonlijke verhalen. Verder komt een aantal demografische kenmerken aan bod, zoals leeftijd en afkomst. Voordat we de gegevens uit het onderzoek presenteren, beginnen we met een beknopte beschrijving van het schuldhulpproces van aanvraag tot einde.

1.1 Schuldhulpverlening in Nederland

Mensen die in financiële problemen komen kunnen een beroep doen op de schuldhulpverlening. De gemeenten voeren die schuldhulpverlening uit, maar hebben dat niet als wettelijke taak. In 2010 gaat dat veranderen en is het bieden van schuldhulpverlening een wettelijke taak met en regierol voor gemeenten.

De schuldhulpverlening kan door verschillende instanties worden uitgevoerd: Kredietbanken, schuldhulpbureaus, sociale dienst, maatschappelijk werk, enz. In de meeste gevallen zijn het de kredietbanken die het minnelijke deel voor hun rekening nemen, de gemeenten kopen trajecten in bij de kredietbanken.

Fases schuldhulpverlening

De schuldhulpverlening kan in een aantal fases worden ingedeeld: Eerst de voorfase waarin wordt bepaald of de persoon met schulden in aanmerking komt voor schuldhulpverlening. Vervolgens wordt het minnelijke traject gestart met als uitkomst een saneringskrediet of een schuldregeling. Kan men in het minnelijke traject geen akkoord krijgen met de schuldeisers dan is daar het wettelijke traject, ook wel Wsnp (Wet Schuldsanering Natuurlijke Personen) genoemd. Vervolgens heeft de schuldhulpverlening nog een aantal andere instrumenten zoals budgetbeheer, budgettraining, nazorg en preventie.

Voorfase

Wanneer iemand zich meldt wordt er eerst gekeken of de persoon in kwestie aan de voorwaarden voldoet. Deze verschillen per gemeente, maar er zijn een paar algemene voorwaarden waarom iemand (nog) niet in aanmerking komt voor schuldhulpverlening. In het kort zijn dat: verslaving, het hebben van een eigen bedrijf, eerder hulp hebben gehad en onvoldoende aflossingscapaciteit.

Voldoet de persoon aan de voorwaarden dan kan er een aanvraag voor een schuldregeling worden gedaan. Daarvoor moet de persoon een groot aantal bewijsstukken inleveren, om te kunnen bepalen wat het inkomen is en de hoogte van het aantal schulden. Ook wordt er gekeken of de persoon wel gebruikt maakt van voorliggende voorzieningen, zoals een uitkering of huurtoeslag. Deze voorliggende voorziening moet dan eerst worden aangevraagd alvorens de schuldregeling wordt behandeld.

Minnelijk traject

Bij een schuldbemiddeling bemiddelt de schuldregelende instantie tussen de schuldenaar en de schuldeisers om tot een minnelijke regeling van de totale schuldenlast te komen. In grote lijnen verloopt dit "minnelijk traject" als volgt: De schuldhulpverlener benadert namens de schuldenaar de schuldeisers en probeert de schulden te regelen. In de meeste gevallen biedt de schuldhulpverlener iedere schuldeiser een betaling per maand, met een maximale termijn van 36 maanden. Het inkomen van de schuldenaar wordt beheerd door de schuldhulpverlenende instantie. Van dat inkomen worden zo veel mogelijk schulden afgelost.

Ook worden daarvan de vaste lasten (water, gas, huur) betaald. Maandelijks of wekelijks krijgt de schuldenaar een bedrag overgemaakt om van te leven. In sommige gevallen wordt op basis van een saneringskrediet een aanbod gedaan aan de schuldeisers. Een (krediet)bank verstrekt de schuldenaar in dit geval een bepaald bedrag, berekend op basis van de aflossing door de schuldenaar in de volgende 36 maanden. Van dit bedrag wordt een aanbieding gedaan richting schuldeisers. Voordeel voor de schuldeisers is dat zij (een deel van) hun vordering in één keer uitbetaald krijgen. De schuldenaar lost de lening af aan de (krediet)bank. Wel betaalt de schuldenaar rente voor de lening. Voor beide manieren geldt dat alle schuldeisers akkoord moeten zijn met wat zij aangeboden hebben gekregen.

Wettelijk traject

Indien in het minnelijk traject geen overeenstemming wordt bereikt met de schuldeisers, kan de schuldenaar besluiten om een wettelijke schuldsanering aan te vragen (eventueel in combinatie met een verzoek aan de rechtbank het aangeboden akkoord dwingend op te leggen aan de schuldeisers). Een dergelijke aanvraag moet vergezeld gaan van een verklaring van de gemeente dat een minnelijke schuldsanering niet mogelijk is, evenals van een overzicht van de financiële situatie van de schuldenaar. Personen met boete(s) of fraudeschulden worden niet toegelaten tot de WSNP.

De schuldenaar krijgt een bewindvoerder toegewezen. De taak van de bewindvoerder is in eerste instantie het inventariseren van schulden, het beheren van de boedel en het controleren van de inkomsten. Daarnaast controleert de bewindvoerder of de schuldenaar de verplichtingen tijdens de regeling nakomt. De bewindvoerder heeft een onafhankelijke functie en is geen hulpverlener maar een toezichhouder. De bewindvoerder brengt periodiek schriftelijk verslag uit aan de Rechtbank, deze verslagen zijn openbaar. De bewindvoerder houdt contact met de schuldeisers en behartigt hun belangen.

Budgetbeheer

Onder budgetbeheer wordt verstaan dat het inkomen van iemand door een onafhankelijke derde wordt beheerd. Mensen die door omstandigheden niet zelf voor een goede financiële huishouding kunnen zorgen, kunnen zich melden bij instanties die budgetbeheer verzorgen. Het inkomen komt binnen bij het budgetbeheer. Deze zorgt dan voor de betaling van vaste lasten en, afhankelijk van de zwaarte van het budgetbeheer, binnenkomende rekeningen. Dit wordt vastgelegd in een budgetplan. De cliënt krijgt een van tevoren vastgesteld bedrag per week of per maand als huishoudgeld. Voor betalingen die niet iedere maand plaatsvinden wordt een bedrag gereserveerd tot de betreffende betaling moet plaatsvinden. Ook wordt een bedrag gereserveerd voor onvoorziene uitgaven. Budgetbeheer moet voorkomen dat er schulden ontstaan of dat eventuele schulden oplopen. Budgetbeheer kan ook aflossingen van schulden betalen uit het budget.

Leefgeld

Wettelijk is vastgesteld dat men minimaal 90% van de geldende bijstandsnorm mag behouden. Dit wordt de beslagvrije voet genoemd (artikel 475 lid d van het Wetboek Burgerlijke Rechtsvordering). Tijdens de Wsnp wordt er echter een zogeheten vrij te laten bedrag berekend; het bedrag waarvan men maandelijks moet rondkomen. Dit is de beslagvrije voet plus een reserveringstoeslag van 5%. Gedurende de schuldsanering behoudt men dus 95% van de geldende bijstandsnorm. Wanneer men meer dan 18 uur per week werkt mag men 100% van de bijstandsnorm houden. De bewindvoerder/kredietbank betaalt daarvan de vaste lasten en wat dan overblijft, is het leefgeld, meestal wekelijks uitbetaald. Wanneer mensen in budgetbeheer zitten wordt het vrij te laten bedrag meestal via dezelfde methode berekend. Het leefgeld verschilt per individuele situatie. Sommige

mensen hebben bijvoorbeeld een auto nodig, voor hun werk of omdat ze niet mobiel zijn. De kosten van de auto, verzekering, belasting, gaan van het weekgeld af.

1.2 Ervaringen

In deze paragraaf beschrijven we de dagelijkse situatie van een aantal alleenstaande vrouwen met schulden.

Het zijn persoonlijke verhalen en we hebben het opgeschreven zoals de vrouwen het hebben verteld. In de eerste paragraaf hebben we de procedure beschreven, de verhalen die u in dit rapport leest kunnen hier van afwijken. Dit heeft in de eerste plaats te maken met het feit dat een aantal vrouwen geen idee heeft van hun financiële situatie of in welk traject ze zich bevinden. Ook zijn er verschillen in werkwijze van de kredietbanken onderling maar ook binnen een kredietbank. Datzelfde geldt voor bewindvoerders. De namen zijn gefingeerd vanwege privacy.

Box 1.1 Leefsituatie Aletta 45 jaar, gescheiden in de WSNP en een zoon van 17 jaar

Nadat het uitging tussen Aletta (45) en haar vriend, woont ze nu in een dorpje zo'n 35 km verderop. Samen met haar zoon van 17 jaar, woont ze er nu drie jaar. Aletta kent er niemand. Ze vindt het een 'vreselijk gat', maar gelukkig heeft ze een autootje. Zolang ze haar auto heeft en een internetverbinding, mag ze niet klagen van zichzelf.

Aletta heeft samen met haar ex-vriend (niet de vader van haar zoon) schulden gemaakt. Ze hadden een hoge lening afgesloten bij een bank. Eigenlijk wisten ze wel dat de lening te hoog was. Toen ze uit elkaar gingen en Aletta ook nog eens haar werk verloor, was ze niet meer in staat om de rekeningen te betalen.

Nu zit ze in een WSNP traject. Zij en haar zoon moeten rondkomen van 30 euro leefgeld in de week. Eigenlijk is rondkomen van 30 euro niet te doen. Maar Aletta is erg tevreden dat ze van haar bewindvoerder zelf mag weten hoe ze haar geld besteedt en waarop ze bezuinigt, zodat ze zich af en toe een pakje sigaretten kan veroorloven. Soms is er wel een periode dat ze het niet meer ziet zitten en voelt ze zich depressief. Misschien vindt ze het nog wel het moeilijkste voor haar zoon. Als hij vrienden op bezoek krijgt, kan ze hen niet eens een glaasje cola aanbieden. Ook heeft ze niet altijd genoeg eten voor hem in huis en dat is zwaar.

Een voedselbank in de buurt, dat zou een uitkomst zijn. Gelukkig komt er nog wel eens een vroegere werkgever langs, die een boodschappenpakket voor de deur zet. Een enkele keer zitten daar zaken in die ze helemaal niet nodig heeft, bijvoorbeeld handdoeken.

Box 1.2 Leefsituatie Fien, 52 jaar, gescheiden met 2 kinderen in een schuldsaneringstraject met budgetbeheer

'Ik werk 21 uur per week, heb drie baantjes en heb 70 euro per week. 'Iedere week moet ik buskaarten kopen voor mijn twee zoons en dan is voor mijn gevoel het geld alweer bijna op'. Ik kan mijn kinderen helaas niet alles geven wat ze willen, zelfs een verjaardagscadeau schiet er weleens bij in. Fien is 52 jaar en heeft naast financiële, psychische ook lichamelijke problemen. Die psychische problemen zijn voortgekomen uit de relatie met haar ex-man die nogal gewelddadig was. Hij dreigt nu ook haar beide zoons mee te nemen naar Marokko, omdat hij het niet eens is met de opvoeding. Een van de zonen moet binnenkort voor komen bij de rechtbank en dat draagt ook niet echt bij tot een stabiel leven. Gelukkig helpen haar ouders haar zo nu en dan, wanneer ze bijvoorbeeld een nieuwe koelkast nodig heeft. En ze mag ook wel eens de auto lenen.

Box 1.3: Leefsituatie Sandra, 55 jaar gescheiden en 2 kinderen, zit in de WSNP.

"Sandra (55 jaar) heeft een fulltimebaan en zit in de WSNP, ze moet nog bijna drie jaar. Ze komt rond van € 55,- per week dat is wel een beetje weinig maar het lukt. Zo nu en dan krijgt ze van haar zus wat boodschappen en een keer per jaar een nieuwe spijkerbroek. Voor haar kinderen vindt ze het nog het ergste. Haar dochter is uitwonend en heeft ook betalingsproblemen, waarvoor ze binnenkort een afspraak heeft met de kredietbank. Het zit schijnbaar toch in de genen, haar vader kon ook niet met geld omgaan. Haar zoon woont nog thuis en gaat dit jaar studeren. Zij kan geen bijdrage leveren aan zijn leefgeld, waardoor hij volgens haar een dure lening moet gaan afsluiten. Verder werkt hij naast zijn school zodat hij op vakantie kan en zo nu en dan nieuwe kleren kan kopen. Dat ze niet de verantwoordelijkheid heeft kunnen nemen om goed voor haar kinderen te kunnen zorgen vindt ze eigenlijk het ergste en daar schaamt ze zich ook voor."

1.3 Achtergrondkenmerken

In deze paragraaf staan een aantal achtergrondkenmerken van alleenstaande vrouwen met schulden, zoals leeftijd, geslacht en het aantal kinderen.

Enquête en schuldhulpverleningsmonitor

Voor het beschrijven van de persoonskenmerken gebruiken we de uitkomsten uit de enquête. De enquête is uitgezet onder 13 kredietbanken en andere hulporganisaties. De vragenlijsten zijn uitgedeeld door de medewerkers of direct naar de geadresseerde verstuurd. In totaal hebben 71 vrouwen meegedaan aan de enquête.

Een andere bron voor de demografische kenmerken van vrouwen met schulden is de schuldhulpverleningsmonitor (SHV-monitor). Ongeveer 35 schuldhulpverleningsorganisaties leveren registratiegegevens ten behoeve van deze monitor. Dit levert demografische gegevens van 2.009 alleenstaande vrouwen met kinderen en schuldhulpverlening. Om enigszins te kunnen bepalen of de kenmerken uit het enquêteonderzoek representatief zijn maken we een vergelijking met de cijfers van de SHV-monitor. De cijfers van de SHV-monitor staan in de bijlage 4.

Leefsituatie

Volgende tabel geeft aan of de vrouwen inwonende kinderen hebben en/ of een partner.

Tabel 1.1 Leeftijdsverdeling alleenstaande vrouwen met schulden

Categorie	Enquête
Inwonende kinderen, geen partner	90%
Inwonende kinderen, wel partner (niet samenwonend)	9%
Geen inwonende kinderen, geen partner	1%
Totaal	100%

In bijna alle gevallen wonen de kinderen (gedeeltelijk) bij de moeder. In dit onderzoek kijken we naar alleenstaande vrouwen met kinderen. Het merendeel van de vrouwen heeft geen partner, of geeft in elk geval aan geen partner te hebben. Uit de interviews blijkt dat het aantal vrouwen met een partner in werkelijkheid hoger is, omdat ze een vriend niet als partner zien. Bovendien zijn ze bang dat ze problemen krijgen met de sociale dienst of andere instanties.

Leeftijd

Onderstaand de leeftijdsverdeling van de vrouwen.

Tabel 1.2 Leeftijdsverdeling alleenstaande vrouwen met schulden

Categorie	Enquête
18 tot 25 jaar	9%
25 tot 40 jaar	49%
40 tot 65 jaar	42%
65 jaar en ouder	--
Totaal	100%

Meer dan 90 procent is boven de 25 jaar. De gemiddelde leeftijd van de vrouwen is 38 jaar. Ook in de SHV-monitor is de gemiddelde leeftijd 38 jaar.

Herkomst

Herkomst is afhankelijk van het geboorteland van de ouders. Het CBS ziet personen waarvan tenminste één van de beide ouders in het buitenland is geboren, als allochtoon.

Tabel 1.3 Herkomst alleenstaande vrouwen met schulden

Categorie	Enquête
Autochtoon	68%
Westers allochtoon	9%
Niet westers Allochtoon	23%
Totaal	100%

Uit de enquête blijkt dat ruim 30 procent van de vrouwen van allochtone afkomst is. De SHV-monitor⁸ laat vergelijkbare cijfers zien.

⁸ Niet alle bureaus in de shv-monitor hanteren dezelfde definitie bij de registratie van herkomst of etnische achtergrond.

Van alle inwoners in Nederland is 20 procent allochtoon⁹. In verhouding maken allochtone huishoudens vaker van de schuldhulpverlening gebruik. Wanneer we kijken naar huishoudens met een laag inkomen, behoort hiervan 30 procent tot de niet-westerse allochtone huishoudens en 10 procent tot de westers allochtone huishoudens¹⁰. In Amsterdam¹¹ zien we dat 30 procent van de huishoudens die gebruik maakt van schuldhulpverlening van autochtone herkomst is. Dit betekent dat de autochtone huishoudens de weg naar de schuldhulpverlening weten te vinden.

Kinderen

Bijna alle vrouwen geven aan dat de kinderen bij hen inwonen. Onderstaand beschrijven we het gemiddelde aantal kinderen en de leeftijd van de kinderen. De volgende tabel geeft de grootte van de eenoudergezinnen.

Tabel 1.4 Aantal kinderen alleenstaande vrouwen met schulden

Aantal kinderen	Enquête
1	32%
2	40%
3	20%
4	6%
5	1%
6	1%
7	--
Totaal	100%

Tweederde van de vrouwen die de enquête heeft ingevuld heeft 2 kinderen of meer. Dit wijkt af van de 46 procent uit de SHV-monitor. Onder alle eenoudergezinnen in Nederland heeft 59 procent één kind¹². We kunnen dan ook concluderen dat de vrouwen met schulden meer kinderen hebben dan landelijk en dat de vrouwen die meegedaan hebben aan het onderzoek gemiddeld nog meer kinderen hebben. De motieven daartoe zijn nog niet verklaard.

Tabel 1.5 Leeftijdsverdeling van de kinderen

Categorie	Enquête
0 tot 4 jaar	20%
4 tot 12 jaar	30%
12 tot 18 jaar	26%
18 jaar en ouder	24%
Totaal	100 %

De helft van de kinderen valt in de categorie tot 12 jaar. 26 procent zit op de middelbare school en een kwart is 18 jaar of ouder.

⁹ CBS, Statline 2008

¹⁰ Armoedemonitor 2007

¹¹ Jaarverslag schuldhulpverlening Amsterdam 2008

¹² CBS 2008

Inkomen

We onderscheiden verschillende inkomenstypen.

Tabel 1.6 Inkomen

Categorie	Enquête
Werk	30%
Bijstand uitkering (WWB)	37%
Andere uitkering (WIA Wajong WW)	21%
Combinatie werk en uitkering	12%
Totaal	100%

Meer dan een derde van de vrouwen heeft een WWB-uitkering. Vervolgens heeft een derde inkomen uit werk en 12 procent heeft naast inkomen uit loon nog aanvullende inkomsten via een uitkering. Helaas zegt deze tabel niets over de hoogte van het inkomen. Uit onderzoek blijkt dat huishoudens met een laag inkomen vaker financiële problemen hebben dan mensen met inkomens hoger dan het minimum. In Amsterdam¹³ blijkt dat meer dan de helft van de huishoudens die gebruik maken van schuldhulpverlening een minimum inkomen heeft. Tweederde van die groep heeft een bijstandsuitkering.

1.4 Verdieping

Samenvattend: Alleenstaande vrouwen met schulden hebben gemiddeld meer kinderen dan het gemiddelde eenoudergezin in Nederland. Naar leeftijd zien we dat de helft van de kinderen jonger is dan twaalf jaar en dat een kwart ouder is dan 18 jaar. Ook zien we dat het aandeel vrouwen met een allochtone herkomst hoog is. De vrouwen hebben een laag inkomen gezien het grote aandeel vrouwen met een bijstandsuitkering.

In het volgende deel gaan we dieper in op de leefsituatie van de vrouwen en hoe het voor hen is om rond te komen. De informatie is vooral afkomstig vanuit de interviews.

Inkomsten en leefgeld

Uit onderzoek blijkt dat mensen op het minimum vaker financiële problemen hebben¹⁴. In dit onderzoek zien we dat iets meer dan de helft van de vrouwen geen betaald werk heeft en van een uitkering leeft. Wanneer men in een traject van de schuldhulpverlening zit dan maakt het voor het leefgeld niet heel veel uit of iemand werkt of niet.

De vrouwen die betaald werken hebben het extra zwaar. Ze zitten vaak in een moeilijke situatie: Relatie verbroken, grote schulden, ander huis en een nieuwe omgeving. De vrouwen moeten vaak ontzettend veel regelen en daarnaast hun kinderen goed begeleiden. Vooral als ze fulltime werken komen ze zichzelf vaak tegen. Wat het extra zwaar maakt is dat ze er alleen voor staan. Eén van de vrouwen gaf ook aan dat ze pas weer wilde gaan werken als haar kinderen en de financiële situatie weer enigszins stabiel waren.

Sommige vrouwen vinden het moeilijk uit te leggen aan de kinderen dat er nauwelijks inkomsten zijn. Zij krijgen niet altijd een cadeau op hun verjaardag, kunnen geen dure (merk)kleding kopen en er is niet altijd voldoende eten in huis. Ook hebben zij moeite om hun kinderen deel te laten nemen aan sociale activiteiten, zoals sport of schoolreisjes. Wekelijks leefgeld ontvangen betekent ook dat je per week boodschappen moet doen. Als de luiers per 3 pakken in de aanbieding zijn voor 30,- kun je die niet kopen want dan is je weeggeld op of heb je geen geld meer voor andere dingen.

¹³ Jaarverslag schuldhulpverlening Amsterdam 2008

¹⁴ Armoedebericht 2008 (2008) CBS

Uit de interviews en ook uit de enquête komt naar voren dat er nogal een verschil zit in het bedrag van het weekgeld. In de eerste pagina van dit hoofdstuk hebben we uitgelegd hoe het weekgeld wordt berekend en dat er verschillen in werkwijzen zijn van de schuldhulpverlenende instanties. We zien bedragen tussen de 30 en 90 euro per week. Ook zijn er vrouwen die een maandbedrag krijgen en ook daarin zijn behoorlijke verschillen.

Alimentatie

Slechts één van de vrouwen heeft aangegeven, dat zij inkomsten heeft uit alimentatie. Bijna alle vrouwen zijn gescheiden van hun ex-man en bij echtscheidingen wordt er altijd gekeken naar alimentatie. Er is een aantal redenen waarom er geen alimentatie wordt betaald. Ten eerste kan het zijn dat de ex-partner een laag inkomen heeft en dus geen alimentatie kan betalen. Een andere reden is dat de vrouw zelf genoeg inkomen heeft. Een andere reden is dat de ex-partner ook in een schuldhulptraject zit en dus geen alimentatie kan betalen. Uit de interviews kwamen motieven uit de afhankelijkheidsrelatie naar voren, waaruit blijkt dat vrouwen liever schulden op zich nemen en geen alimentatie, dan langer met deze man voortleven. Wanneer een vrouw een bijstandsuitkering aanvraagt wordt alimentatie als inkomen gezien en aangevuld met een uitkering. De sociale dienst kijkt vervolgens of de hoogte van de alimentatie correct is. Wanneer het te laag is wordt de ex-partner aangesproken en moet het bedrag worden gecorrigeerd. De vrouwen krijgen geen hogere aanvulling en kunnen daardoor onder het minimum komen als de ex-partner niet betaalt. Soms hebben deze vrouwen onderling afspraken gemaakt met de partner. Een voorbeeld is een partner die twee maal in de week oppast op zijn zoon. Een ander voorbeeld is een partner die bijdraagt wanneer er kleding moet worden gekocht. De strijd om alimentatie kan langdurig zijn. Onderstaand de ervaring van één van de geïnterviewden.

Box 1.4 Ervaring met alimentatie procedure

'Voor mijn zonen van nu 18 en 22 jaar is nooit alimentatie betaald. Daarom heb ik in die tijd een advocaat ingeschakeld. Al met al heeft het 7 jaar geduurd voordat mijn ex-man betaalde. Toen was de oudste al 18 jaar en het is niet met terugwerkende kracht gebeurd. Deze hele rompslomp wil ik niet nog een keer. Ik ben moe van de formulieren. Daarom ga ik ook niet achter de alimentatie aan van mijn laatste ex-man, voor mijn zontje van 10 jaar. Op deze manier hoeft mijn ex niet mee te betalen aan de opvoeding. Ook betaalt hij niet mee aan onze opgebouwde hypotheekschuld. Eerlijk is het niet. Maar ik wil de periode achter me laten en af zijn van het hele gedoe.'

Volgens het NIBUD¹⁵ wordt bij de helft van de gescheiden partners met kinderen kinderalimentatie betaald¹⁶. Onder voormalig samenwonenden is dit aandeel nog lager, hier betaalt een derde kinderalimentatie.

Het Landelijk Bureau Inning Onderhoudsbijdragen (LBIO) is een instantie die helpt met het innen van nog te ontvangen alimentatie. Dit kan als het alimentatie bedrag is vastgesteld door de rechter. Het LBIO probeert te bemiddelen en kan in het uiterste geval beslag leggen op het loon. Het aantal vaders dat niet kan of wil betalen neemt volgens het bureau jaarlijks toe. Alimentatie hoeft pas betaald te worden wanneer andere schulden zijn afgelost. Voor 2009 wordt, vanwege de kredietcrisis, een zeer hoge toename van niet-betalers verwacht: de eerste maanden is er al stijging van 20 procent geconstateerd.

¹⁵ Nationaal Instituut voor Budgetvoorlichting

¹⁶ NIBUD (2009) De financiële gevolgen van scheiden

Opleiding en werk

Ongeveer tweederde van de geïnterviewde vrouwen heeft een laag opleidingsniveau. Het opleidingsniveau hangt samen met het lage inkomen. Een deel van de vrouwen heeft nooit betaald werk gehad, ze zijn getrouwd en hebben kinderen gekregen waar ze voor zorgden. Voor deze vrouwen is het moeilijk om een baan te vinden, vooral als ze ook nog een laag opleidingsniveau hebben. Een aantal van de vrouwen geeft aan dat ze wel een opleiding willen volgen. Voor vrouwen met een bijstandsuitkering is dit vaak ook wel mogelijk via een re-integratietraject.

Nieuwe partner en netwerk

Hoewel vrouwen in de vragenlijst hadden aangegeven geen partner te hebben bleek soms tijdens de interviews dat die er wel was. Zij ervaren dat als erg prettig en een verlichting van hun situatie. Zij hebben iemand om op terug te vallen, die af en toe kan bijspringen met boodschappen of een dagje uit. In hoeverre met deze vriend herhaling van het afhankelijkheidspatroon plaatsvindt, is niet duidelijk geworden.

Ook vrouwen met een goed netwerk, zoals familie, vrienden, buren en collega's, kunnen hier vaak veel steun uit halen.

Vrouwen met een baan vinden het zwaar, maar waarderen het werk aan de andere kant ook heel erg. Zij zitten niet constant thuis en hebben het gevoel iets nuttigs te doen. Werk kan belangrijk zijn voor het hebben van een sociaal netwerk en kan zeer ondersteunend zijn.

Twee voorbeelden uit de interviews noemen een ex-werkgever die een mand met boodschappen langs brengt. Of een werkgever die de inboedel opkoopt, zodat de vrouw niet zonder spullen zit.

Vrouwen zonder werk en met een beperkt sociaal netwerk hebben vaak een lange dag voor de boeg. Er gaat veel tijd zitten in het doen van de meest goedkope boodschappen. Zij hebben geen geld te besteden aan sociale activiteiten of andere bezigheden. Een deel geeft ook aan dat zij het moeilijk vindt om een sociale tijdsbesteding te vinden.

2. Schulden

Er zijn verschillende soorten schulden, die door verschillende oorzaken zijn ontstaan. Ook de hoogte van de schulden verschilt per situatie. Mensen die in een problematische schuldsituatie zitten hebben vaak ook andere (psychosociale) problemen. In dit hoofdstuk een overzicht.

2.1 Problematische schulden

Er zijn verschillende definities in omloop voor 'problematische schulden'. Criteria die in de schuldhelpverlening worden gebruikt zijn de aflossingscapaciteit en de hoogte van schulden of betalingsachterstanden. De aflossingscapaciteit bestaat uit de financiële middelen van het huishouden om schulden en betalingsachterstanden af te lossen, rekening houdend met de noodzakelijke kosten voor levensonderhoud. Bij een problematische schuld zijn de maandelijks betalingsverplichtingen voor lopende, niet-hypothecaire leningen hoger dan de maandelijks aflossingscapaciteit van het huishouden. Deze norm wordt gehanteerd door de NVVK. De vrouwen die hebben meegewerkt aan het onderzoek hebben problematische schulden. Het betreft dus niet enkel een betalingsachterstand of een hypothecaire schuld. Er zijn verschillende soorten problematische schulden te onderscheiden.

Soort schulden

Een indeling van het soort schuld dat mensen maken is gemaakt door De Greef e.a. (1992). Zij onderscheiden vier typen schulden: aanpassings-, overlevings-, overbestedings-, en compensatieschulden. Aanpassings- en overlevingsschulden worden getypeerd als onafwendbaar en overbestedings- en compensaties als afwendbaar. Als toevoeging van de schuldindeling door de Greef zijn er nog andere typen schulden te onderscheiden, namelijk gedragsschulden, fraudeschulden en schulden door anderen¹⁷. Bij sommige mensen is er een combinatie van schuldsoorten.

Aanpassingsschulden

Aanpassingsschulden ontstaan als mensen er niet in slagen om het uitgavenpatroon aan te passen aan een gedaald inkomen. Dit komt vooral voor als de daling plotseling aan de orde is. Dit kan door ontslag, door het overlijden van de echtgenoot of een echtscheiding. Aanpassing aan de nieuwe levenssituatie is moeilijk. Te hoge kosten voor bijvoorbeeld de woning of een auto kunnen leiden tot schulden.

Box 2.1 Aanpassingsschulden

Voordat ze gingen trouwen hadden Simone (35 jaar) en haar ex-partner beide een goede baan. Ze hadden een mooi huis, gingen veel uit eten en een paar keer per jaar met vakantie. Toen ze haar eerste kind kreeg is ze gestopt met werken, maar de uitgaven bleven hetzelfde. Ze zaten bijvoorbeeld met een veel te hoge hypotheek. Simone en haar ex-partner hebben dit een aantal jaren volgehouden en schulden betaald door leningen aan te gaan. Waardoor de uiteindelijke schuldenlast enorm is opgelopen. Nu ze in de schuldsanering zit en gescheiden is van haar ex-partner leert ze pas met geld om te gaan en weet ze dat als je het niet hebt je het ook niet uit kan geven.

¹⁷ AKN/EVA, Eerste hulp bij schulden (2009)

Overlevingsschulden

Bij overlevingsschulden is het inkomen te laag om alle noodzakelijke uitgaven te financieren. Het gaat om kosten voor de zorgverzekeraar, woningcorporatie of bijvoorbeeld een energiebedrijf. Dit type schulden wordt vooral gemaakt door mensen die langdurig moeten rondkomen van een laag inkomen. Op het moment dat duurzame gebruiksgoederen zoals een wasmachine vervangen moeten worden, komen deze huishoudens in een negatieve spiraal.

Box 2.2 Overlevingsschulden

Toen Myrah (46) en haar partner uit elkaar gingen, moest het huis verkocht worden. Het huis heeft een jaar lang leeggestaan en werd uiteindelijk verkocht voor een lagere prijs dan de hypotheekwaarde. Naast de vaste lasten werd het voor haar moeilijk om de hypotheek te blijven betalen. Myrah heeft twee banen, maar kwam maandelijks niet uit. Ze werkt tegen het minimumloon. Om te kunnen voorzien in de dagelijkse levensbehoeften van haar en haar zoon heeft ze schulden gemaakt bij de bank en bij de Wehkamp. Uiteindelijk ontstonden er verschillende schulden bij een veelheid aan kredietverstrekkers en kon ze het niet meer overzien.

Overbestedingsschulden

Overbestedingsschulden ontstaan doordat mensen meer uitgeven dan ze te besteden hebben. Deze schulden ontstaan bij mensen die genoeg inkomen hebben voor de vaste lasten en noodzakelijke huishoudelijke uitgaven, maar die desondanks teveel consumeren. Een schuldhulpverlener drukt het uit als 'te veel bling-bling en te weinig koppie-koppie.

Box 2.3 Schulden door overbesteding in combinatie met aanpassingschulden

Hennie (55) en haar partner waren tweeverdieners met goede banen. Toen er kinderen kwamen en zij minder ging werken ging ze niet minder uitgeven, maar juist meer. Het geld werd niet eens uitgegeven aan apparatuur of dure auto's maar aan hobby's van de kinderen zoals ballet of paardrijden en uit eten. Het begon met een kleine lening en toen steeds meer leningen om het ene gat met het andere te dichten. Plus een hypotheek die steeds werd verhoogd. Haar man was het er niet helemaal mee eens maar tekende wel voor de leningen, omdat zij hem kon overtuigen dat het noodzakelijk was. Na de scheiding zijn de schulden gelijkelijk verdeeld over de partners. De schuldhogte bedraagt ongeveer anderhalve ton.

Compensatieschulden

Compensatieschulden worden doorgaans gemaakt door mensen met een laag inkomen. De psychische druk van het voortdurend moeten letten op de uitgaven, maakt dat mensen dit compenseren door onbezonnen uitgaven te doen.

Gedragsschulden

Gedragsschulden zijn schulden die het gevolg zijn van een gedragsstoornis als een alcohol-, drugs-, of koopverslaving.

Fraudeschulden

Fraudeschulden zijn schulden die bijvoorbeeld ontstaan vanwege fraude met de uitkering. Dit kan bijvoorbeeld door te werken naast de uitkering of door het onrechtmatig samenwonen. Wanneer deze schulden aan het licht komen moeten de teveel ontvangen bedragen worden terugbetaald. Dat kan leiden tot grote boetes.

Schulden door anderen

Dit zijn schulden die bijvoorbeeld door de (ex)partner zijn gemaakt of door een zoon of dochter. Wanneer mensen zijn getrouwd in gemeenschap van goederen dan zijn beide partners verantwoordelijk en kan de schuldeiser het op een van beide verhalen. Het maakt niet uit wie de schuld heeft gemaakt.

Hier vallen ook schulden onder die het gevolg zijn van bureaucratische procedures. Zoals het langdurige proces om een uitkering aan te vragen en uiteindelijk ook te ontvangen bij het UWV. Dit kan soms maanden duren, waardoor men in de financiële problemen terecht komt en in de schulden. Schulden door instanties kunnen ook ontstaan als er meerdere inkomensbronnen zijn, die aan elkaar gerelateerd zijn voor wat betreft de hoogte, zoals de combinatie van een UWV uitkering vanuit arbeidsongeschiktheid, een uitkering van de Sociale Dienst en een inkomen door tijdelijk betaald werk. De latere verrekening kan leiden tot een ineens hoog opeisbaar bedrag.

Box 2.4 Schulden door anderen

Een paar weken terug kwam er bij Janna (51) ineens een wagen voorrijden met een caravan. Ze vond het een prachtig ding, dat wel. De bestuurder kwam aan de deur om te vragen of ze wilde tekenen voor de ontvangst. Janna had geen idee hoe de man aan haar adres kwam. Ze heeft hem, met de caravan, maar snel weer weggestuurd. Janna vermoedt dat dit een actie is van haar zoon. Hij is een belangrijke oorzaak van haar huidige schulden.

In het begin had ze het niet door, met haar bankpasje kon hij via het internet geld van haar rekening halen. Pas toen haar gehele WAO uitkering naar zijn rekening werd geboekt en ze in problemen kwam met het betalen van de huur, zag ze wat er was gebeurd. Helaas bleef het daar niet bij, er kwamen rekeningen van postorderbedrijven waar ze nog nooit van had gehoord bij haar binnen, evenals boetes schulden van het CJIB. Hoe hoog de schulden zijn, weet ze niet precies.

Janna heeft geen contact meer met haar zoon. Ook niet met zijn vader. Hij had een slechte dronk, dan kon hij gewelddadig zijn. In die periode leefde ze buiten zichzelf en ze omschrijft zichzelf als een 'zombie'. Daarnaast dwong haar ex-man de zoon tot het plegen van delicten, zoals het stelen van auto's. Ze hebben allemaal wel eens 'gezetten'. Haar ex-man regelde de administratie van haar moeder en ook hij sluisde bedragen weg van de rekening. Aangifte heeft ze nooit gedaan, dat zal ze nu ook niet doen. Eigenlijk is ze weer in dezelfde situatie terechtgekomen, maar nu met haar zoon.

2.2 Type schulden en oorzaak

In de voorgaande paragraaf hebben we uitgelegd welke type schulden er zijn. In de volgende tabel een overzicht van de redenen waarom de vrouwen schulden hebben gemaakt.

Tabel 2.2.1 Oorzaak van de schulden

Categorie	Percentage
Te weinig geld om rond te komen	39 %
(Ex) partner kan niet met geld omgaan	28 %
Moeite om uitgaven af te stemmen op de inkomsten	17 %
Geen werk	11 %
Uitgaven voor de kinderen	10 %
Uitkering niet goed geregeld	6 %
Verslaving	6 %
Psychische problemen	4 %
Uitgaven voor de gezondheid	4 %
Faillissement of schulden uit eigen bedrijf	4 %
Onderhoud voor familie	1 %
Mijn kind kan niet met geld omgaan	1 %

De oorzaak van de schulden ligt volgens de vrouwen in eerste instantie in het feit dat ze te weinig geld hebben om van rond te komen. Dit kan te maken hebben met het feit dat de vrouwen structureel te weinig inkomen hebben om van rond te komen (overlevingsschulden). Een aantal vrouwen zit in een situatie waarin sprake is van een inkomensdaling maar waar de vaste lasten even hoog blijven (aanpassingschulden).

Bijna een derde van de vrouwen geeft aan dat ze in de schulden zijn geraakt door de (ex) partner (schulden door anderen).

Van de vrouwen vindt 17 procent het moeilijk met geld om te gaan. Zij hebben moeite om de inkomsten af te stemmen op de uitgaven. Deze schuldoorzaak kan te maken hebben met overbesteding. Er is geen relatie tussen het hebben van te weinig geld (oorzaak 1) en moeite hebben om met geld om te gaan (oorzaak 3). Ook is er geen relatie tussen het hebben van werk en het hebben van te weinig geld. Ook vrouwen met betaald werk vinden dat ze te weinig geld hebben om rond te komen.

Tabel 2.2.2 Verantwoordelijke voor de schulden

Persoon verantwoordelijk voor de schulden	Percentage
Ikzelf	50 %
Ex-partner	10 %
Samen met ex-partner	34 %
Kinderen/Anderen	8 %

Van de vrouwen geeft bijna de helft aan dat ze zelf de schulden zijn aangegaan. Onhelder daarbij is of dit gedaan is tijdens de relatie of daarna. Bij een derde van de gevallen zijn de vrouwen samen met hun ex-partner verantwoordelijk voor de schulden. Bijna 19 procent van de vrouwen heeft schulden die door iemand anders veroorzaakt zijn, meestal de ex-partner partner of familieleden, dus buiten hun zelf om.

Tabel 2.2.3 Wie betaalt de schulden af

Persoon die de schulden afbetaalt	Percentage
Vrouw	97 %
Ex-partner (alleen verantwoordelijk)	14 %
Ex-partner (samen verantwoordelijk)	25 %
Kinderen/Anderen	40 %

De vrouwen betalen veel vaker hun schulden af dan de (ex) partners. Wanneer de vrouwen samen met hun ex-partner schulden hebben gemaakt dan betaalt men in een kwart van de gevallen ook samen af. Wanneer de ex-partner alleen verantwoordelijk is voor de schulden dan betaalt 14 procent ook daadwerkelijk af. Vrouwen betalen dus in bijna alle gevallen af aan de schulden en ex-partners niet.

Tabel 2.2.4 Schuldeisers

Categorie	
Bank	61 %
Zorgverzekeraar	49 %
Belastingdienst	48 %
Telefoonbedrijf	47 %
Overige incassobureaus	44 %
Energiemaatschappij	38 %
Postorderbedrijf	32 %
Woningbouwstichting	30 %
Centraal Justitiele Incassobureau	14 %
Sociale dienst	11 %

De meeste vrouwen hebben diverse schulden bij diverse schuldeisers. De meest voorkomende schuldeiser is de bank, gevolgd door de zorgverzekeraar. Ook de belastingdienst is een belangrijke partij onder de schuldeisers: bijna de helft van de vrouwen heeft daar een schuld.

2.3 Schuldhoogte en duur schulden

In deze paragraaf beschrijven we de hoogte en de duur van de schulden.

Tabel 2.3.1 Hoogte schulden

Hoogte schuld (euro's)	
Tot 2.500	11 %
2.500 tot 10.000	20 %
10.000 tot 17.500	15 %
17.500 tot 25.000	9 %
Hoger dan 25.000	28 %
Onbekend	17 %
Totaal	100%

Bijna een derde van de vrouwen heeft een schuld boven de 25.000 euro. De gemiddelde schuld is 38.500 euro, dit is vrij hoog wanneer we het vergelijken met de SHV-monitor waar het bedrag 18.700 euro is. Een reden kan zijn dat een aantal vrouwen dat de enquête heeft

ingevuld een schuldenlast heeft van enkele tonnen. Dit haalt het gemiddelde bedrag sterk omhoog. Deze schulden hebben te maken met het hebben van een eigen bedrijf. Opvallend is dat 17 procent van de vrouwen niet weet hoe hoog de schulden zijn. Zij geven antwoorden als 'dat is bekend bij de kredietbank' of 'veel, maar ik weet niet precies hoe veel'.

Tabel 2.3.2 Duur schulden

Duur schuld	
Korter dan een jaar	4 %
Tussen de 1 en 2 jaar	16 %
Tussen de 2 en 5 jaar	53 %
Langer dan 5 jaar	27 %
Totaal	100%

Meer dan de helft van de vrouwen heeft tussen de 2 en de 5 jaar problematische schulden. Maar liefst meer dan een kwart van de vrouwen leeft al langer dan vijf jaar in een problematische schuldsituatie.

Er is een verband tussen de hoogte en de duur van de schulden. Hoe langer de vrouwen al in een schuldsituatie zitten, hoe hoger de schulden¹⁸.

Tabel 2.3.3 Wanneer zijn de schulden opgelost?

Duur schuldenvrij	
Binnen een jaar	6%
Tussen de 1 en 2 jaar	35%
Tussen de 2 en 5 jaar	57%
Langer dan 5 jaar	2%
Totaal	100%

De meerderheid van de vrouwen denkt dat het nog 2 tot 5 jaar zal duren voor ze uit de schulden is. Meer dan een derde verwacht binnen twee jaar uit de schulden te zijn.

2.4 Overige problemen

De vrouwen konden aangeven of zij naast de schulden nog andere problemen hadden. In onderstaande tabel staat het overzicht.

Tabel 2.4.1 Overige problemen

Categorie	Enquête
Er alleen voor staan	39 %
Psychische problemen (zoals depressie)	32 %
Gezondheidsproblemen	27 %
Opvoedproblemen	18 %
Familieproblemen	13 %
Problemen in de relatie	6 %
Taalvaardigheid	3 %

¹⁸ Er is een statistisch significant verband.

Ongeveer 40 procent van de vrouwen heeft er problemen mee dat ze er alleen voor staat. Bijna een derde heeft psychische problemen, zoals een depressie. Er is tevens overlap tussen beide problemen. Meer dan een kwart van de vrouwen heeft gezondheidsproblemen. Ruim 18 procent ervaart problemen met de opvoeding. Vrouwen die een baan hebben ervaren minder vaak het gevoel dat ze er alleen voor staan. Zij hebben door hun werk afleiding van de dagelijkse problemen en vaak ook een netwerk dat ze steunt.

2.5 Verdieping

De voornaamste oorzaak van de problematische schuldsituatie is dat de vrouwen te weinig geld hebben om rond te komen en niet weten hoe ze de administratie moeten doen. Hierdoor wordt het ene gat met het andere gevuld en lopen de schulden alleen maar op. Naar mate de vrouwen langer rond moeten komen van een minimum inkomen zal de kans op overlevingsschulden ook toenemen. Uit onderzoek blijkt dat alleenstaande ouders een grote kans hebben op armoede omdat zij de enige zijn die voor inkomen kunnen zorgen¹⁹. Het kan ook zijn dat de vrouwen in de schulden zijn gekomen door iemand anders, meestal de ex-partner. Wanneer men is getrouwd, in gemeenschap van goederen, worden beide partners verantwoordelijk gesteld voor de schulden. Het maakt dan niet uit wie de schuld is aangegaan, beide zijn verantwoordelijk.

Als derde oorzaak van de schulden is dat de vrouwen hun uitgaven niet op hun inkomsten kunnen afstemmen. Ze hebben als het ware "boven hun stand" geleefd met een te hoge hypotheek en andere te hoge uitgaven. Hierdoor zijn ze in de schuldhulpverlening terecht gekomen. Een situatie waarin ze nog veel minder geld te besteden hebben. Een laatste oorzaak van schulden ligt bij het uit elkaar gaan na een relatie. Vrouwen blijken onevenredig veel schulden mee te nemen uit motieven die voortkomen uit afhankelijkheid. Dat stelt vragen aan de gangbare praktijk van echtscheiding, alimentatie toewijzing en boedelscheiding.

2.5.1 Laag inkomen

Een deel van de eenoudergezinnen ziet zichzelf genoodzaakt om schulden te maken voor de basisbehoeften zoals de huur, verzekeringen, gas en licht en voeding. Volgens het CBS hebben eenoudergezinnen de hoogste kans op armoede, de oorzaak is het inkomen: van hen heeft 36 procent een laag inkomen (2006). Dat is bijna vier keer zo hoog als gemiddeld in Nederland. Dit komt doordat de ouder de enige binnen het gezin is, die inkomen kan verwerven. Bovendien gaat het hierbij vaak om een inkomen op bijstandsniveau. Vervolgens hebben mensen met een laag inkomen een grotere kans op betalingsachterstanden²⁰ en schulden.²¹ In 2008 gaf één op de 10 eenoudergezinnen in de laagste inkomensklasse aan dat ze, gezien de actuele financiële situatie, schulden moesten maken.

Inkomen en toeslagen

Bovenstaande roept de vraag op of het minimuminkomen voor eenoudergezinnen wel voldoende is om van rond te komen. Om te kunnen zien hoeveel een huishouden met een minimuminkomen maandelijks overhoudt, stelt het NIBUD jaarlijks een Minima Effect Rapportage op. In deze rapportages worden de maandelijks noodzakelijke kosten afgetrokken van de inkomsten. Hieruit blijkt dat eenoudergezinnen met een minimuminkomen net iets meer overhouden aan het einde van de maand dan de

¹⁹ CBS, Armoedebericht 2008

²⁰ Monitor betalingsachterstanden 2008

²¹ CBS, Armoedebericht 2008

alleenstaanden of tweepersoonshuishoudens met kinderen. Dit komt door de kindertoeslag, het kindgebonden budget en de Tegemoetkoming Schoolkosten (WTOS). Als een eenouder gaat werken, ontvangen zij bovendien heffingskortingen van maximaal 150 euro per maand. Hierdoor hebben werkende alleenstaande ouders duidelijk meer te besteden dan de alleenstaande ouders met een bijstandsuitkering.

Een groot nadeel is het aanvragen van de toeslagen. Niet alle ouders zijn op de hoogte van de toeslagen en daarom is er sprake van onderbenutting van deze voorziening.

Ook zijn de aanvraagformulieren niet eenvoudig en soms worden deze dan ook verkeerd ingevuld. Een teveel ontvangen bedrag moet later altijd aan de belastingdienst worden terugbetaald. Bij een aantal vrouwen is dit een van de oorzaken van de schuld: zij moesten een hoog opgelopen bedrag van verschillende jaren terugstorten.

Overgangssituatie

Een aantal vrouwen geeft in de interviews aan dat het moment dat ze bij hun ex-partner weggaan, een moment is dat ze (nog verder) in de financiële problemen komen. Er moet vaak een uitkering worden aangevraagd, wat soms maanden kan duren voordat er wordt uitbetaald. Ook is er een alimentatie procedure gestart die vaak ook niet van de een op de andere maand is geregeld. De vrouwen moeten voorliggende voorzieningen aanvragen, bijvoorbeeld bij de belastingdienst voor diverse toeslagen. Als het inkomen nog niet bekend is, komt men (nog) niet in aanmerking voor de toeslagen. Het duurt lang voordat er voldoende geld binnenkomt, maar in de tussentijd moeten wel de vaste lasten betaald worden.

2.5.2 Overbestedingsschulden

Dit zijn schulden die komen doordat mensen meer uitgeven dan ze besteden. Deze mensen hebben voldoende inkomen om hun vaste lasten te betalen en noodzakelijke huishoudelijk uitgaven, maar consumeren te veel. Hiervoor sluiten ze kredieten af. Door veel te hoge verplichtingen aan te gaan komen ze in de financiële problemen.

In de interviews geeft een aantal vrouwen ook aan dat ze veel te makkelijk een lening hebben kunnen krijgen.

Box 2.5 Lenen.nl

'Mijn ex-partner en ik hadden een goed inkomen, waar we prima van rond konden komen. Toch bleken onze uitgaven groter te zijn dan wat er maandelijks binnen kwam, dus toen ben ik maar gaan lenen. Eerst via een tweede hypotheek op het huis en vervolgens met allemaal kredieten bij verschillende aanbieders. Ze kijken naar je inkomen en niet naar je vaste lasten, dus je krijgt je geld eigenlijk zonder problemen. Je krijgt veel te makkelijk een lening, ze kijken niet wat je nog allemaal moet afbetalen'.

2.5.3 Afhankelijkheidsrelatie

Een groot deel van de vrouwen is in de schulden gekomen tijdens hun huwelijk of relatie. Ongeveer veertig procent van de vrouwen geeft aan dat zij de schulden samen met hun ex-partner zijn aangegaan. Bijna een op de tien geeft aan dat de partner alleen verantwoordelijk is voor de schulden.

Box 2.6 Schulden door wanbetalingen ex-partner

'De relatie ging niet meer tussen mij en mijn ex en ik besloot om te gaan scheiden. We bleven samenwonen totdat we een koper hadden voor het huis. In die overbruggingsperiode werkte ik extra veel en kwam 's avonds laat thuis. Mijn ex was 's avonds regelmatig op stap. Net als voorheen, was hij verantwoordelijk voor de administratie. Maar ik wist niet dat hij was gestopt met het betalen van de vaste lasten. Daar kwam ik pas achter toen mijn baas mij vertelde dat mijn huis in de krant stond. Voor openbare executie. Alle aanmaningen waren verstopt en de deurwaarders werden door mijn ex afgewimpeld. Ik wist dat hij psychisch labiel was, maar deze actie had ik echt nooit van hem verwacht.'

De reden waarom de ex-partner zo ver heeft kunnen gaan is afhankelijkheid in een relatie ten opzichte van de partner en die kan betrekking hebben op:

- economische afhankelijkheid (man zorgt voor het inkomen en de administratie)
- emotionele afhankelijkheid (man overheerst fysiek of mentaal)
- sociale afhankelijkheid (het hebben van een partner is sociaal wenselijk)

In de interviews is dieper ingegaan op de rol van de ex-partner bij het maken van de schulden. Een aantal vrouwen geeft aan dat zij blindelings vertrouwen hadden in hun ex-partner wat betreft de administratie. Na verloop van tijd hadden ze wel in de gaten dat het niet helemaal goed ging, maar ze grepen niet in.

Box 2.7 Economische afhankelijkheid

"Ik ben opgevoed met het idee dat mannen werken, voor het inkomen zorgen en de beslissingen nemen. Zo ging het bij ons thuis ook. Toen ik mijn ex-man tegen kwam was ik verliefd en wou meteen kinderen. Met de financiën heb ik mij niet bemoeid. Achteraf natuurlijk heel naïef en daardoor ben ik erg in de problemen gekomen."

Een aantal vrouwen vertelt dat zij bewust door de partner zijn misleid of bestolen. Sommige vrouwen geven expliciet aan dat zij onder druk zijn gezet om een handtekening te zetten onder een lening of dat er misbruik is gemaakt van hun onwetendheid.

Box 2.8 Schulden onder bedreiging van de ex-partner

'Mijn ex heeft geen vast adres en wordt niet aansprakelijk gesteld voor de schulden. Alles staat op mijn naam. Het is onrechtvaardig, maar aan de andere kant: ik heb zelf mijn handtekening gezet en ben zelf verantwoordelijk. Ik schaam me omdat ik altijd zelfstandig ben geweest en mijn eigen administratie deed. Toch zouden de schuldeisers meer moeten kijken naar de situatie. Het is wel mijn handtekening, maar ik was doodsbang en werd bedreigd en onder druk gezet.'

We hebben in de interviews de vrouwen gevraagd of ze in hun relatie met hun ex te maken hebben gehad met geweld of intimidatie en 40 procent van de vrouwen zegt hiermee te maken hebben gehad.

Box 2.9 Emotionele afhankelijkheid

Stephanie (24 jaar) woont met haar jongste dochter bij haar ouders. Haar oudste dochter woont bij haar ex in België.
Mijn ex-man had geen geldige verblijfsvergunning toen we naar Nederland kwamen. Daardoor moest ik overal voor tekenen. Ik werd steeds onder druk gezet door hem en zijn familie. Ze zeiden dat ik niks kon, dat ik geen goede moeder was en dat ik nergens voor deugde, dus dat ik moest doen wat ze zeiden.
Ik werd er heel onzeker van en durfde niks te zeggen. Ik dacht ook echt dat zij het wel beter wisten. Alles werd voor me geregeld, ik had gewoon geen idee.
Ze vroegen nooit wat ik ervan vond of ik het ergens mee eens was. Ik had ook nooit geleerd om met geld om te gaan of hoe je dat allemaal moet organiseren.

Uit onderzoek in Limburg blijkt dat bijna 10 procent van de alleenstaande ouders te maken heeft met huiselijk geweld. Alleenstaande moeders die van een bijstandsuitkering moeten rondkomen, vormen een extra kwetsbare groep (GGD Limburg²²). Extra ingewikkeld wordt het als de man psychisch grote druk zet op de vrouw en mentaal overheerst. Het is voor de vrouw moeilijk aan te tonen dat zij bedreigd en onder druk gezet wordt.

Box 2.9a Emotionele afhankelijkheid

Carina (28 jaar)) woont met haar jongste 2 kinderen in een huurflat. Ze leerde haar ex kennen als een geweldige charmeur die alles voor haar wilde regelen en haar het gevoel gaf dat ze heel bijzonder was. Ze was al snel zwanger en hij wilde niet dat ze bleef werken. Hij werd steeds bezitteriger en bepaalde wat ze wel en niet mocht doen. Toen de oudste geboren was werd zijn gedrag steeds extremer. Hij verbood haar in de brievenbus te kijken en gedroeg zich jaloers. Hoewel ze geen leven meer had, durfde ze geen stappen te zetten omdat ze bang was dat hij de kinderen mee zou nemen. Er was heel veel ruzie. Ze wilde hem uit huis zetten, maar dat was niet makkelijk omdat het huis op hun beider namen stond. Ze ging voor hulp naar de politie maar die konden niks doen omdat er geen lichamelijke mishandeling in het spel was.

Afhankelijkheid in een relatie betekent een ongelijkwaardige relatie, de vrouwen in het onderzoek hebben ervoor gekozen om deze relatie te beëindigen. Sommigen hadden al schulden, maar een aantal kwamen in de schulden door de daling in het inkomen na de echtscheiding.

Afbetalen schulden

Opvallend is dat het betalen van de schulden vaak alleen op de schouders van de vrouw terecht komt. Wanneer beide partners verantwoordelijk zijn betaalt maar een kwart van de mannen ook daadwerkelijk af.

²² Op basis van het gezondheidsonderzoek Limburg 2003

Bij een echtscheiding is er sprake van een boedelscheiding. Dit betekent dat de schulden en bezittingen worden verdeeld tussen de twee partners, als er in gemeenschap van goederen getrouwd is. Schuldeisers houden geen rekening met de verdeling van de schulden en leningen, die partijen afspreken. Bij non-betaling spreken ze de partner aan, waar ze het makkelijkste beslag kunnen leggen. In de praktijk spreken ze vaak de man aan, omdat dan loonbeslag mogelijk is.

Uit de cijfers uit dit onderzoek blijkt dat meestal de vrouw opdraait voor de schulden. We vermoeden dat daar een aantal redenen voor zijn. Bijvoorbeeld de man heeft geen vast adres of is onvindbaar. Ook het wel of niet hebben van inkomen kan een reden waarom mannen niet meebetalen. Uit de interviews blijkt dat vrouwen vaak extra inspanningen moeten doen om te zorgen dat hun ex meebetaalt aan de aflossingen van de schulden. Een andere reden kan zijn dat vrouwen zich meer verantwoordelijk voelen, omdat de kinderen bij hen wonen. Daardoor zijn ze ook weer makkelijker traceerbaar. Een vermoedelijke reden is ook dat vrouwen niet precies op de hoogte zijn van het traject en waarschijnlijk ook niet weten dat hun ex-partner meebetaalt.

Box 2.10 Ex-partner

Mijn man wilde graag voor zichzelf beginnen. Tot dan toe hadden we altijd alles samen geregeld en samen beslissingen genomen. Toen hij met een eigen zaak begon ben ik hem kwijt geraakt. Het werd een wirwar van BV'tjes, ik snapte het gewoon niet meer. Altijd was hij onderweg voor de zaak, om mensen te overtuigen om er geld in te stoppen. Hij deed ook iets met huizen in het buitenland. Op een keer ging hij daar weer naar toe voor zaken. Dat is de laatste keer dat ik hem gezien heb. Hij is niet meer teruggekomen. Ik heb hem als vermist opgegeven en toen begon de ellende. Ik kon niet scheiden zonder zijn toestemming en de stadsbank wilde me pas helpen als ik gescheiden was. Het heeft nog anderhalf jaar geduurd voordat de procedure om te kunnen scheiden afgerond was. Ondertussen liepen de schulden zo hoog op dat er beslag werd gelegd op mijn inboedel (mijn huis was al per executie verkocht). Het was afschuwelijk. Niemand, geen enkele hulpverlener wist zich raad met mijn situatie.

De situatie van een vrouw, die door verlaten en onvindbaarheid van de (ex) partner overblijft met veel schulden is schrijnend. Er zou een wettelijke basis moeten zijn om in deze situatie het deel van deze partner te kunnen parkeren totdat hij terug is in Nederland en om de vrouw de kans te geven van deze partner te scheiden.

3. Hulpverlening

Een deel van het onderzoek is gericht op de schuldhulpverlening. Wat zijn de ervaringen van de alleenstaande vrouwen met de schuldhulpverlening en van welke andere vormen van hulp maken zij gebruik?

3.1 Schuldhulpverlening

Bijna alle vrouwen die mee hebben gedaan aan het onderzoek hebben een traject in de vorm van schuldhulpverlening. In dit hoofdstuk beschrijven we van welke hulp zij gebruik maken en hoe ze dit waarderen. In de eerste paragraaf van hoofdstuk 1 staan de mogelijkheden op een rijtje. Allereerst een aantal ervaringen.

3.1.1 Hulpverlening

In het enquêteonderzoek is gevraagd wie de vrouwen hulp biedt bij het op orde brengen van de financiën.

Tabel 3.1.1 Hulp bij het op orde brengen van de financiën

Categorie	Enquête
Gemeentelijke Kredietbank	66 %
Andere schuldhulpverleningsorganisatie	30 %
Maatschappelijk werk	6 %
Familie en vrienden	6 %

De meeste vrouwen krijgen hulp van de Gemeentelijke kredietbank of een andere schuldhulporganisatie. Dit is ook logisch, omdat een aanvraag voor schuldhulpverlening hier meestal start. Daarnaast krijgen de vrouwen steun van het maatschappelijk werk en een klein percentage krijgt hulp van familie of vrienden.

Tabel 3.1.2 Type hulp

Categorie	Enquête
Schuldsanering via een minnelijk traject	23 %
WSNP	48 %
Budgetbeheer	49 %

Meer dan de helft van de vrouwen die in een minnelijk of WSNP traject zitten hebben ook budgetbeheer.

De volgende tabel geeft een overzicht hoe de vrouwen in contact zijn gekomen met de hulpverlenende instanties.

Tabel 3.1.3 Informatiebron over hulporganisatie voor de financiën

Categorie	Enquête
Via iemand van de sociale dienst of gemeente	39 %
Via familie, vrienden of kennissen	18 %
Via een andere organisatie	17 %
Via het internet	6 %
Huisarts	1 %

De meeste vrouwen zijn via de sociale dienst of de gemeente terechtgekomen bij de hulpverlening voor de financiële problemen. Gevolgd door familie en kennissen of een

andere organisatie. Onder 'andere organisaties' worden genoemd de woningbouwcorporatie, maatschappelijk werk en de kredietbank.

3.1.2 Tevredenheid schuldhulpverlening

Tabel 3.1.4 Tevredenheid over de schuldhulpverlening

Categorie	Enquête
Ja	69 %
Gedeeltelijk	24 %
Nee	7 %
Totaal	100%

Verreweg de meerderheid van de vrouwen is tevreden over de schuldhulpverlening. In de open ruimte wordt bij de vragenlijst aangegeven, dat men blij is dat er zoiets als de schuldhulpverlening of de WSNP bestaat. Veel vrouwen geven aan dat het eindelijk rust geeft.

Tabel 3.1.5 Redenen tevredenheid

Categorie	Enquête
Ik krijg de hulp die ik nodig heb	51 %
Vaste contactpersoon	44 %
Organisaties werken goed samen	7 %
Ik snap de formulieren	4 %

De reden dat de vrouwen tevreden zijn over de hulpverlening is dat men de hulp krijgt die ze nodig hebben. Ook het feit dat er een vaste contactpersoon is leidt tot tevredenheid.

Tabel 3.1.6 Redenen ontevredenheid

Categorie	Enquête
Ik moet lang wachten op de hulp	27 %
Organisaties werken langs elkaar heen	20 %
Ik krijg niet de hulp die ik nodig heb	10 %
Geen vaste contactpersoon	7 %
Ik snap de formulieren niet	6 %

De wachttijd is de grootste reden voor ontevredenheid. Een kwart van de vrouwen die niet tevreden zijn geeft dit als reden. Sommige vrouwen moesten jaren wachten voordat ze wisten of zij in aanmerking kwamen voor schuldhulpverlening. Eén op de vijf vrouwen vindt dat de organisaties waar ze mee te maken hebben langs elkaar heen werken. Ze moeten vaak weer hetzelfde verhaal vertellen en weer allerlei formulieren invullen.

3.2 Andere vormen van hulpverlening

Aan de vrouwen is gevraagd of ze gebruikmaken van een advocaat of dat ze dat zouden willen.

Tabel 3.2.1 Rechtshulp

Categorie	Enquête
Rechtshulp of een advocaat is ingeschakeld	30 %
Nee, maar wil dit wel graag	7 %
Nee	63 %
Totaal	100%

De vrouwen nemen een advocaat in de arm wanneer er sprake is van een echtscheiding. Vaak gaat het om de betaling van alimentatie. Ze nemen geen advocaat in de arm voor het regelen van de schulden. Maar soms wel om een ex te dwingen mee te betalen aan de aflossing van de schulden.

Tabel 3.2.2 Hulp van organisaties voor andere problemen

Categorie	Enquête
Psychologische hulp	25 %
Maatschappelijk werk	18 %
Jeugdzorg	13 %
Medische hulp	11 %
Voedselbank	7 %
Kerk of Moskee	3 %
Vrijwilligersorganisatie	3 %
Woonbegeleiding	3 %
Vrienden/ familie	10 %

Naast de schuldenproblematiek hebben de vrouwen ook andere problemen. Bijna een kwart van de vrouwen ontvangt psychologische hulp. Ongeveer 18 procent heeft begeleiding van het maatschappelijk werk. We zien ook dat 13 procent bij jeugdzorg komt. We hebben nog verder uitgewerkt hoeveel vrouwen hulp hebben voor kinderen.

Tabel 3.2.3 Hulp specifiek voor de kinderen

Categorie	Enquête
Ja	25 %
Nee	75 %
Totaal	100%

Een kwart van de vrouwen ontvangt hulp specifiek voor de kinderen. Dit kan zijn via jeugdzorg, maar ook schoolmaatschappelijk werk of de orthopedagoog.

Tabel 3.2.4 Moeite bij inschakelen van hulp

Categorie	Enquête
Ja, want ik schaam me ervoor	16 %
Ja, want ik weet niet waar ik naar toe moet	8 %
Ja, andere redenen	11 %
Nee	65 %
Totaal	100%

De meeste vrouwen hebben er geen moeite mee om hulp te zoeken. Ongeveer 16 procent schaamt zich voor de problemen en durft daarom geen hulp te vragen.

3.3 Verdieping

Het merendeel van de vrouwen die de enquête heeft ingevuld is vooral tevreden over de hulpverlening, als die eenmaal van start is gegaan. Voor die tijd is het vaak erg lang wachten en ingewikkelde procedures.

Box 3.1 Aanvraag schuldregeling

Helga (46) heeft drie keer een aanvraag gedaan bij de kredietbank. Ze wil in aanmerking komen voor een schuldregeling. De eerste keren werd de aanvraag niet eens in behandeling genomen, omdat ze een boeteschuld had uitstaan bij het CJIB. De derde keer heeft een politieke partij druk op de stadsbank uitgeoefend, maar de sanering is toch afgewezen vanwege de boeteschuld. Uiteindelijk hielp de woningbouwcorporatie via het 'laatste-kans-beleid', dit wordt uitgevoerd door de kredietbank. Helga heeft via dit project nu budgetbeheer maar nog geen regeling voor de schulden. Daarom loopt er een rechtszaak om een wettelijk traject aan te vragen (WSNP). Het is twijfelachtig of ze wel in aanmerking komt voor de WSNP, want sinds kort heeft ze een fraudeschuld bij het UWV. Helga zegt niets af te weten van fraude en er loopt nog een onderzoek. Al met al is ze nu viereneenhalf jaar bezig om de schulden te saneren, maar het is nog steeds niet gelukt. Ze vindt het proces wel erg lang duren en de schulden lopen alleen maar op.

Een kwart van de vrouwen geeft aan ontevreden te zijn over de wachttijd. Als er eerder hulp was gekomen, hadden ze nu minder hoge schulden gehad. Uit de interviews komt ook naar voren dat de voorlichting vanuit de kredietbanken beter kan. Ze weten vaak niet wanneer hun traject is afgelopen en als het is afgelopen of ze dan schuldenvrij zijn. Ook snapt meer dan de helft van de vrouwen de berekening van het weekgeld niet; ze krijgen wel overzichten maar die zijn vaak ingewikkeld met codes die ze niet kennen.

Er is ontevredenheid over de samenwerking tussen de organisaties. Vaak moet men toch weer hetzelfde verhaal doen en weet men van elkaar niet wie wat doet. Daarnaast geven vrouwen in de interviews aan dat het zou helpen als ze naast de schuldhulpverlening ook andere hulp (psychosociale hulp of opvoedingsondersteuning) aangeboden zouden krijgen.

3.3.1 Kredietbank: Maatwerk en samenwerking

Bij veel vrouwen is er een cumulatie van problemen. Naast de schuldenproblematiek zijn er psychische problemen, gezondheidsproblemen of problemen bij de opvoeding. De gevolgen

van de afhankelijkheidsrelatie kunnen doorwerken. Door de ingewikkeldheid van de problemen hebben deze vrouwen behoefte aan een persoonlijke aanpak bij de behandeling van de schulden. Volgens de geïnterviewden is die ruimte er niet bij de kredietbank. Ook vrouwen die vinden dat zij de financiële zaken prima kunnen regelen, maar onverhoopt (bijvoorbeeld door de verkoop van een huis) in de schulden zijn geraakt zijn niet blij met de bejegening. Zij vinden dat hen teveel uit handen wordt genomen. De afhankelijkheid van de (ex) partner wordt zo vervangen door de afhankelijkheid van een instelling. Maatwerk is er wel met betrekking tot het bepalen van voorzieningen en het leefgeld. Vrouwen hebben hier zelf inspraak in. Zo is het mogelijk om bijvoorbeeld een auto of een internetverbinding te behouden, maar dat ze met minder leefgeld toe moeten. Bij onvoorziene kosten voor de kinderen is het volgens de geïnterviewden nog wel mogelijk om iets te regelen via de kredietbank. De praktijk leert dat er behoorlijke kwaliteitsverschillen zijn per schuldhulpverlener. Een aantal van hen blijft teveel achter het bureau en kijkt niet naar de cliënt en de specifieke behoeften. Hierdoor is de kwaliteit van hulpverlening niet altijd even goed. De geïnterviewden hebben geen ervaring met samenwerking tussen de kredietbank en andere organisaties.

3.3.2 WSNP

De vrouwen die in de WSNP zitten krijgen een bewindvoerder die alle financiële zaken regelt. De post gaat er naar toe, met als gevolg dat een aantal vrouwen geen idee meer heeft hoe de huidige stand van zaken is. De vrouwen geven ook aan dat ze het in het eerste jaar erg prettig vinden dat ze alles uit handen kunnen geven en ze zich kunnen richten op andere zaken. Een echtscheiding en er alleen voor staan heeft grote gevolgen voor het gezinsleven en de kinderen. Maar men wil wel op den duur graag weer de regie in handen kunnen nemen of in elk geval leren om met geld om te gaan. Nadat de WSNP is afgelopen zullen ze het weer alleen moeten doen.

Box 3.2 Bewindvoerder WSNP

Sylvia (50) zit in een WSNP traject bij de kredietbank. Ze heeft een vaste bewindvoerder. Alle post gaat via deze bewindvoerder. Toch komt er af en toe nog een rekening aan huis, dat vindt ze erg vervelend, ze wordt er zenuwachtig van. Ze heeft eens aan de bewindvoerder gevraagd wanneer ze uit de schuldsanering kan, maar dat weet hij niet. Van de bewindvoerder moet ze vier keer in de maand solliciteren. Ook op banen die lichamelijk gezien voor haar onmogelijk zijn. Uitzendbureaus willen haar lang niet altijd inschrijven. Ze heeft psychische en lichamelijke problemen en moeite met de opvoeding van haar twee puber-zonen. De bewindvoerder weet het wel, maar hij houdt geen rekening met haar persoonlijke situatie. Ze vindt hem arrogant. Ze vindt het jammer dat er niet meer vertrouwen is van de kant van de bewindvoerder. Ze heeft bij haar huis een boot liggen. Toen de bewindvoerder langskwam, kreeg ze een paar dagen later een brief waarin stond dat ze bewijs moest leveren dat de boot niet van haar was. Hetzelfde geldt voor de auto die ze wel eens van haar ouders leent.

3.3.3 Informatievoorziening

Uit de interviews bleek dat de vrouwen meer en heldere informatie willen vanuit de kredietbank en de bewindvoerder. In de aanvraagfase naar een schuldsanering is er veel onzekerheid over de duur van de aanvraag. Zij willen hiervan op de hoogte gehouden worden. Van de vrouwen die een lopende schuldregeling heeft, weet een deel niet wanneer het traject afloopt. Zij weten niet welk deel van de schulden al is afbetaald en de maandelijkse overzichten met inkomsten en uitgaven zijn vaak te ingewikkeld. Ook is er behoefte aan meer transparantie over het recht en gebruik van de kindertoeslag. De vrouwen weten niet of dit is verrekend met het leefgeld of dat dit door de beheerder van de kredietbank wordt achtergehouden.

Ook is bij geen van de geïnterviewden bekend of er een klachtenprocedure is, en waar ze heen kunnen indien er een klacht is. Vaak moeten vrouwen er zelf achterkomen waar ze recht op hebben en wat de mogelijkheden zijn.

3.3.4 Nazorg

Volgens de geïnterviewden met een schuldregeling minnelijk of wettelijk, is dit traject niet gericht op de periode die aanbreekt ná de schuldregeling. Sommige vrouwen maken zich hardop zorgen, over wat er zal gebeuren als hun geld niet meer in beheer is bij budgetbeheer of bewindvoerder. Zij willen graag blijvende ondersteuning op financieel gebied. Als er tijdens het traject ook al aandacht aan wordt besteed zal het alleen maar makkelijker gaan. Er zijn toch veel mensen die na een traject weer dezelfde fouten gaan maken en weer terugvallen. Nazorg is daarom ook een soort van preventie.

Daarnaast weten veel vrouwen niet of er nog andere fondsen of regelingen zijn waar ze aanspraak op zouden kunnen doen. Het kost heel veel energie om dit allemaal zelf uit te zoeken. Vaak horen ze bij toeval via via wat er mogelijk is. De gemeente zou een loket in moeten richten waar die informatie gegeven wordt.

3.3.5 Stapeling van problemen

Een aantal vrouwen heeft naast financiële problemen ook andere problemen. Hier worden ze vaak ook voor geholpen. Hierdoor is het voor deze vrouwen wel extra lastig om in een stabiele situatie te komen. De psychologische klachten belemmeren ze om aan het werk gaan. De kinderen hebben ook vaak problemen, waardoor ze speciale aandacht nodig hebben. Het er alleen voor staan maakt het er ook niet makkelijker op. Deze stapeling van problemen geeft aan dat we het hier over een speciale groep hebben met speciale vragen en behoeften. Voor de hulpverlening geldt dan ook dat men zich op deze stapeling van problemen moet richten. Het alleen oplossen van schulden is niet genoeg, er moet ook gewerkt worden aan stabilisering van persoon, kinderen en leefsituatie, participatie in de maatschappij en zelfredzaamheid.

3.3.6 Huidige ontwikkelingen binnen de schuldhulpverlening

Het enquêteonderzoek laat zien dat er ontevredenheid is over de wachttijden bij de kredietbank. De voorspelling van de NVVK in het laatste kwartaal van 2009 is dat deze wachttijden alleen maar verder zullen toenemen in de komende periode. Gedeeltelijk is dit een gevolg van de economische crisis. Doordat financiële problemen in de publiciteit staan, zijn mensen zich meer bewust van hun eigen financiële situatie en melden zij zich ook eerder bij de kredietbank. De NVVK verwacht dat in het voorjaar van 2010 het beroep op de schuldhulpverlening flink zal gaan toenemen als gevolg van de crisis. Mensen die worden ontslagen komen doorgaans niet direct in de financiële problemen, maar pas na een aantal maanden. Een andere oorzaak waardoor de wachtlijsten zijn toegenomen is de complexiteit van de hulpvraag.

4 Conclusies en aanbevelingen

In het voorgaande hebben we de situatie van alleenstaande vrouwen met schulden beschreven. We hebben nu kennis van de achtergrond, de schulden en de ervaring met de schuldhulpverlening. In dit laatste hoofdstuk daarom een aantal conclusies en aanbevelingen om te zorgen dat deze speciale groep vrouwen de hulp krijgt die ze nodig heeft.

4.1 Algemeen

Alleenstaande moeders met schulden vormen een doelgroep met specifieke problemen die om een specifieke benadering vraagt. Deze groep heeft niet alleen te maken met een problematische schuldsituatie maar ook met een stapeling van andere problemen. Bijvoorbeeld een laag inkomen, en mensen met een laag inkomen hebben meer kans op schulden. De meeste vrouwen staan alleen voor de opvoeding van de kinderen en moeten dat combineren met werk en het runnen van de huishouding. Deze groep vrouwen zit in een uitzichtloze situatie waardoor ze vaak niet meer in staat zijn mee te doen aan het maatschappelijk verkeer. Het is daarom van belang dat er voor deze specifieke doelgroep aandacht komt en (schuld)hulpverlening op maat wordt ontwikkeld.

De schuldhulpverlening aan deze vrouwen kan in de organisatorische en dienstverlenende sfeer verbeterd worden. Doel moet zijn een integrale aanpak waarbij instanties en organisaties samenwerken op het gebied van schuldhulpverlening aan alleenstaande vrouwen met kinderen. Een brede dienstverlening gericht op de situatie van de cliënt staat daarbij voorop. Daarbij wordt speciale aandacht gevraagd om in de hulpverlening en in het beleid – achterliggende oorzaken aanpakken! – in te spelen op situaties waarin problematische schulden zijn ontstaan tijdens of vanwege een afhankelijkheidsrelatie met een (voormalige) partner.

Wij doen naar aanleiding van het onderzoek een aantal aanbevelingen. Dit zijn aanbevelingen die in het algemeen voor de schuldhulpverlening in Nederland gelden en zijn gesignaleerd in het rapport 'schulden, de gemeente helpt'²³. Maar daarnaast doen we ook een aantal aanbevelingen specifiek voor deze doelgroep.

4.2 Uitvoering schuldhulpverlening

De meeste vrouwen zijn erg blij met de hulp die ze krijgen voor het oplossen van hun schulden. Toch is er een aantal punten waar ze minder tevreden over zijn en waar ook nog wel enige verbetering is te behalen.

4.2.1 Informatievoorziening

Allereerst de informatievoorziening. Ze weten vaak niet waar ze aan toe zijn, hoe lang het traject gaat duren en in welk traject ze zich bevinden. Een aantal vrouwen kon zich niet voorstellen dat wanneer hun wettelijke of minnelijke schuldregeling klaar was dat ze dan geen schulden meer hadden.

De berekening van het leefgeld levert veel onduidelijkheden op. In het onderzoek komt naar voren dat geen enkele vrouw hetzelfde bedrag krijgt en dat de onderlinge verschillen vrij groot zijn. Soms gaat het om zulke kleine bedragen aan leefgeld per maand dat we ons

---

²³ Hiemstra & de Vries 2008

afvragen hoe men daar van rond moet komen. Bijna alle vrouwen geven aan dat ze van de hele berekening niets snappen. Vaak hangt het ook af van de hulpverlener of bewindvoerder die ze hebben, de ene persoon is duidelijker in de communicatie dan de ander. De maandelijkse overzichten van de kredietbank worden door weinig mensen begrepen.

Aanbeveling

Verbeteren van de informatievoorziening door de schuldhulpverlenende instantie door het opstellen van een stappenplan waarin de gehele procedure van start tot eind wordt beschreven, mondeling wordt toegelicht en regelmatig een helder en te begrijpen overzicht met de stand van zaken wordt verstrekt.

4.2.2 Lange procedure

Een ander punt is de procedure voordat men eindelijk geholpen wordt. Als men zich aanmeldt bij de schuldhulpverlening is er vaak al enige tijd over heen gegaan, omdat men pas om hulp vraagt als het al te laat is. Vervolgens kunnen ze niet altijd meteen terecht bij de schuldhulpverlenende instantie doordat er wachtlijsten zijn. Als ze dan een aanvraagformulier hebben gekregen blijkt dat er nog van alles geregeld moet worden voordat er een oplossing komt voor de schulden. Er moet een uitkering worden aangevraagd, toeslagen of alimentatie. Of er zijn belemmeringen die een traject schuldhulpverlening in de weg staan, zoals opgelegde boetes, terugvorderingen door fraude, een te grote administratieve chaos. Ook het verdwijnen van de (ex) partner of het onbereikbaar zijn kan een belemmering zijn. In de tussentijd lopen de schulden op en ook de al bestaande invorderingen en incasso's gaan gewoon door. Als oplossing is er een moratorium dat de schuldhulpverlener ruimte biedt om een oplossing uit te werken. Bij de aanvraag worden de lopende invorderingen meteen stopgezet. (In 2010 wordt dit waarschijnlijk wettelijk geregeld).

Als blijkt dat niet alle schuldeisers mee willen werken wordt er een wettelijk traject gestart. Er is dan vaak al een redelijk lange periode verstreken. Wanneer mensen dan naar een wettelijk traject gaan begint opnieuw de periode van drie jaar, waardoor het uiteindelijk veel langer duurt voordat ze uit de schulden zijn. In sommige gevallen is het op voorhand al duidelijk dat een persoon niet in aanmerking komt voor een minnelijk traject. Bijvoorbeeld bij fraudeschulden, belastingschulden of meer dan 12 schuldeisers. De schuldhulpverlening moet dan meteen een wettelijk traject opstarten.

Aanbeveling

De schuldhulpverlening moet bij aanvang van het traject meteen kijken of het minnelijke traject kans van slagen heeft. Zo niet: een wettelijk traject starten.

Aanbeveling

Bij aanmelding schuldhulpverlening meteen een stop op lopende invorderingen.

Veel vrouwen vinden het een enorme klus om alle informatie zelf aan te moeten dragen en uit te moeten zoeken om hun financiële situatie duidelijk te krijgen. Regelmatig kwam naar voren dat door wisseling van contactpersonen of miscommunicatie binnen de organisatie formulieren meerdere keren ingevuld moesten worden of informatie keer op keer opnieuw uitgezocht moest worden. Ook werd er soms steeds opnieuw naar bewijzen gevraagd voor de situatie. Omdat veel vrouwen door een emotioneel zware periode gaan en erg onzeker en angstig zijn geworden is het een enorme belasting om dit iedere keer zelf te moeten uitzoeken.

Aanbeveling

Werken met een vaste contactpersoon en meer begeleiding en ondersteuning voor het vergaren van informatie en het invullen van formulieren. Instanties dienen zorgvuldiger om te gaan met de dossier opbouw, zodat bij wisseling van personeel niet alle informatie opnieuw vergaard moet worden.

Aanbeveling

Elke gemeente dient te zorgen voor een overzichtelijke, heldere en korte klachtenprocedure.

4.3 Voorwaarden schuldhulpverlening**4.3.1 Lagere drempel schuldhulpverlening**

Een op de zeven mensen met schulden wordt ook daadwerkelijk door de schuldhulpverlening geholpen. Doordat er allerlei eisen worden gesteld voordat men geholpen wordt vallen er veel mensen buiten de boot. De criteria hebben betrekking op:

- Inkomensgrens, mensen met een hoog inkomen komen niet aanmerking voor schuldhulpverlening
- Aanvragen voorliggende voorzieningen
- Voldoende betalingscapaciteit, anders kunnen er geen schulden worden afbetaald
- Voldoende administratieve ordening hebben aangebracht
- Geen fraudeschulden
- Geen belastingschulden
- Meewerken aan traject

Wanneer mensen met schulden zelf geen oplossing meer zien dan moeten zij geholpen worden. Dit kan door de drempel te verlagen en iedereen toe te laten. In ieder geval moet ieder die een aanvraag doet een gesprek krijgen (sorteergesprek) met een hulpverlener of een sociaal raadsman om de gehele situatie in beeld te brengen en te adviseren welke stappen gezet kunnen worden.

Aanbeveling

Verlaging van de drempels tot de schuldhulpverlening en met iedereen die een aanvraag doet voor schuldhulpverlening een sorteergesprek voeren.

4.3.2 Samenwerking tussen instellingen en organisaties

Uit het onderzoek komt naar voren dat alleenstaande moeders naast schulden ook andere problemen hebben. Soms worden ze daar al voor geholpen soms niet. In een sorteergesprek of een intakegesprek zou dit aan de orde moeten komen. Een integrale intake is daarvoor een oplossing waar niet alleen de schulden en het inkomen worden besproken maar ook andere problemen. Vooral die te maken hebben met psychische aandoeningen, kinderen en de gevolgen van een afhankelijkheidsrelatie met de (ex) partner. Vervolgens moeten de verschillende instanties zoals maatschappelijk werk, GGZ, jeugdzorg, sociale raadslieden, advocatuur ook aandacht hebben voor de schuldenproblematiek. Ook vrijwilligersorganisaties en diaconale hulpfondsen op lokaal niveau kunnen veel betekenen voor deze vrouwen.

Aanbeveling

Integrale intake bij de aanvraag voor schuldhulpverlening en een goede samenwerking tussen de diverse instellingen om de hulpvraag van alleenstaande moeders te kunnen beantwoorden. In elke gemeente zouden er sociale raadslieden dienen te zijn, evenals een bureau voor rechtshulp.

Een aantal gemeenten sluit convenanten af met lokale organisaties, bedrijven zoals nutsbedrijven en woningcorporaties, maar ook met landelijke organisaties wanneer het gaat om betalingsachterstanden. Deze organisaties informeren elkaar wanneer er bij iemand betalingsachterstanden zijn, zodat snel kan worden gereageerd. De sociaal raadslieden kunnen hier een voortrekkersrol vervullen.

Aanbeveling

Meer samenwerking tussen instanties, bedrijven en organisaties bevorderen op lokaal en landelijk niveau en dit vastleggen in een convenant.

4.3.3 Bijzorg en nazorg

De vrouwen maken zich zorgen over hun toekomst. Nu wordt de financiële administratie geregeld, maar straks als het traject is afgelopen staan ze er alleen voor. Ook als er tijdens het traject aandacht is besteed aan budgettrainingen en gedragstrainingen zal een aantal vrouwen het moeilijk vinden om uit de schulden te blijven. Sommige vrouwen blijven behoefte houden aan budgetbeheer, maar voor een aantal is het ook voldoende dat ze nog een of twee keer contact hebben met een hulpverlener of vrijwilliger.

Aanbeveling

Tijdens een traject van schuldhulpverlening bijzorg verlenen, zoals budgettrainingen en gedragstrainingen. Nazorg bieden aan alleenstaande moeders die een traject hebben afgerond om te zorgen dat ze niet weer in de financiële problemen komen.

4.4 Specifieke problemen doelgroep**4.4.1 Afhankelijkheidsrelatie**

Een aantal vrouwen is in de schulden gekomen doordat zij in een positie van afhankelijkheid zijn geraakt ten aanzien van hun partner. Deze vrouwen komen nu in de schuldhulpverlening terecht waarbij men in budgetbeheer komt of een bewindvoerder krijgt die alles overneemt. Ze zitten dus weer in een afhankelijke positie, niet van een persoon maar van een instantie. Om ze hier uit te krijgen zullen ze iets aan hun gedrag moeten veranderen. Maar ook de hulpverlening moet niet alles willen overnemen. De hulpverlening moet voor beide kanten oog hebben en dus ook met elkaar samenwerken. Bij de schuldhulpverlening ligt de taak te zorgen dat de vrouwen na het schuldhulptraject met geld om kunnen gaan. Bij het maatschappelijk werk of GGZ ligt de taak te zorgen dat de vrouwen zelfredzaam worden. Bij vrouwen waar sprake is van overbestedingsschulden zou iets gedaan moeten worden aan hun bestedingsgedrag. Wanneer dit niet gebeurt valt men vaak weer in dezelfde valkuil en zit men binnen korte tijd weer in een problematische schuldsituatie.

Aanbeveling

De vrouwen in het traject, bij wie blijkt dat zij in een afhankelijkheidsrelatie zitten/hebben gezeten, een empowerment traject aan te bieden, met als doel de heroprichting in persoon, kinderen en leefsituatie, de participatie en zelfredzaamheid te bevorderen.

Aanbeveling

Tijdens traject aandacht besteden aan het bestedingsgedrag en de vrouwen een budgettraining geven, zodat ze na afloop van het traject in staat zijn zelf hun financiën te regelen. Ook de kinderen hierbij betrekken met het oog op de toekomst.

Een ander aspect is economische zelfstandigheid. Meer dan de helft van de vrouwen heeft geen betaald werk. De vrouwen die wel werken hebben minder psychosociale problemen en hebben ook steun aan hun collega's. Het is goed om de vrouwen die niet werken te stimuleren om te gaan werken of een opleiding te laten volgen. Zijn er leer- en werktrajecten waardoor vrouwen bij scholen en ook meer kunnen gaan verdienen? Wanneer de vrouwen een bijstandsuitkering hebben biedt de sociale dienst re-integratie mogelijkheden. Zelfs het saneren van schulden kan daarbij aan bod komen. Wanneer de schuldhulpverlening een wettelijke plicht wordt voor gemeenten is dit gemakkelijke in te richten.

Aanbeveling

Via de gemeente een re-integratie traject opzetten voor een opleiding of een baan. Daarbij goede mogelijkheden van kinderopvang aanbieden.

In veel gevallen hebben de vrouwen samen, al dan niet in afhankelijkheid, met hun ex-partner schulden gemaakt. Uit het onderzoek komt naar voren dat de vrouwen in meer dan de helft van de gevallen alleen opdraaien voor de schuld. Wanneer vrouwen in gemeenschap van goederen zijn getrouwd zijn beide partners verantwoordelijk voor de schulden. De schuldeisers kijken niet naar wie de schuld heeft gemaakt, maar bij wie ze het makkelijkste loonbeslag kunnen leggen. Meestal is dit bij de man, maar schijnbaar is hier een groep waarbij de vrouw wordt aangeschreven. De hulpverlening wordt dan met dit gegeven geconfronteerd en kan daar in beginsel niets meer aan te doen. Wel zou de hulpverlening aandacht kunnen besteden aan het vinden van de (ex) partner. Ook zou er een wettelijke manier ingericht kunnen worden op grond waarvan het deel van de verdwenen (ex) partner geparkeerd kan worden. Voor verdwenen partners zou een wettelijke manier gevonden kunnen worden om in zijn afwezigheid snel te kunnen scheiden.

Als preventiemiddel zou het helpen dat men niet meer in gemeenschap van goederen trouwt. Wanneer partners samen verantwoordelijk zijn voor het maken van schulden kan de andere partner niet voor meer aansprakelijk worden gesteld.

In sommige gevallen wordt bij een wettelijk traject de schuld verdeeld in twee stukken, als er sprake is van twee partners. Of dit ook daadwerkelijk wordt gedaan hangt erg af van de bewindvoerder, het is geen verplichting.

Ook is er een geval bekend van een situatie waar de verantwoordelijkheid voor de schulden volledig bij de ex-partner lag en door de rechter is bepaald dat ook alleen de ex-partner de schuld moet afbetalen.

Aanbeveling

Wanneer de vrouw alleen aansprakelijk wordt gesteld voor de schulden en er is sprake van een ex-partner moeten de schulden in ieder geval in tweeën worden verdeeld.

Aanbeveling

Mensen zouden beterniet meer in gemeenschap van goederen moeten trouwen. En de huwelijkswetgeving zou 'nagelopen' moeten worden vanuit de vraag of deze wet elementen bevat die vrouwen structureel in een positie van afhankelijkheid zetten/houden ten opzichte van mannen.

Aanbeveling

Als duidelijk aantoonbaar te maken is dat de vrouw geen bemoeienis heeft gehad met het aangaan van de schulden, ook al zijn ze in gemeenschap van goederen getrouwd, dan dient de schuld volledig ten laste van de man gelegd te worden.

Aanbeveling

Bij mannen die verdwenen zijn na duidelijke oplichting, fraude, fysiek of psychisch geweld zou een wettelijke regeling ingevoerd moeten worden, die het mogelijk maakt voor de vrouw om op korte termijn van zo'n man te kunnen scheiden.

Uit het onderzoek is naar voren gekomen dat bijna geen enkele vrouw alimentatie krijgt. Dit kan nadelige gevolgen hebben voor het schuldhulptraject, omdat het wordt gezien als inkomen. Deze vrouwen dienen ondersteund te worden om alimentatie te krijgen. O.a. advocaten zouden hier bij echtscheidingsprocedures attenter op kunnen zijn. De schuldhulpverlener dient hier aandacht aan te besteden en door te verwijzen naar een bureau voor rechtshulp of sociaal raadslieden.

Aanbeveling

Wanneer er sprake is van een echtscheiding dienen begeleiders en advocaten de vrouwen extra te ondersteunen in de alimentatieprocedure.

4.4.2 Inkomen en toeslagen

De alleenstaande vrouwen hebben vaak een laag inkomen, omdat ze afhankelijk zijn van een uitkering. Vaak moeten er voorliggende voorzieningen worden aangevraagd, zoals toeslagen van de belastingdienst en bijzondere bijstand. Allemaal om te zorgen dat de vrouwen een inkomen hebben waar ze van rond kunnen komen. Het aanvragen van de voorliggende voorzieningen behelst veel administratieve rompslomp en langdurige procedures. Vrouwen kunnen hierdoor in de schulden komen, omdat het veel te lang duurt voordat het geld daadwerkelijk op de bankrekening staat. Een hoger sociaal minimum met minder apart aan te vragen toeslagen is een oplossing voor dit probleem. Zolang dit nog niet is gerealiseerd moet worden gestreefd naar een versimpeling van de aanvraagprocedures door een automatische koppeling met de belastingdienst, het UWV- werkbedrijf en de Sociale Dienst.

Aanbeveling

Verhoog het sociale minimum waarmee mensen per maand rond moeten komen van 70% naar 90% van het wettelijk minimum loon.

Verminder het aantal versnipperde voorliggende en aanvullende inkomensbronnen.

Aanbeveling

Procedures voor het aanvragen van voorliggende voorzieningen simpeler maken en grotendeels automatiseren. Bij onderling interdependente inkomensbronnen pro-actief optreden, zodat naheffingen en boetes (vaak fraudes geheten) vermeden kunnen worden.

Aanbeveling

Procedures voor het aanvragen van aanvullende voorzieningen en regelingen simpeler maken en grotendeels automatiseren.

Niet onbelangrijk is op te merken dat de schuldhulpverlening nu al veel geld kost aan de samenleving. Gezien de doorwerkende gevolgen van de economische crisis en gelet op de

voorafgaande aanbevelingen is het waarschijnlijk, dat een en ander nog meer geld gaat kosten van de samenleving. Niet alleen grote banken hebben gemeenschapsgeld nodig om verder te kunnen, niet alleen ondernemingen en bedrijven, maar ook burgers.

Aanbeveling

Gemeenten hebben meer geld nodig om hun werk rond schuldhulpverlening sneller, effectiever en met meer kwaliteit te kunnen doen.

4.4.3 Nader onderzoek

Dit onderzoek geeft een aantal signalen weer waar alleenstaande vrouwen met kinderen mee te maken krijgen als zij in een schuldhulpverleningstraject komen.

In hoofdstuk 1 is al genoemd dat dit onderzoek is verricht onder een groep, die bekend is omdat ze in een van de trajecten rond schuldhulpverlening (een schuldsanering, schuldbemiddeling, betalingsregeling of herfinanciering) terecht zijn gekomen. Gemiddeld is dat 1 op de 7. Zes anderen zijn dus uit beeld, worden niet geholpen en modderen maar door met hun schulden.

Het is een aanbeveling om onder die gehele groep meer onderzoek te doen om zo meer overzicht te krijgen.

Ook zou het goed zijn als alle hulpdiensten in een gemeente, die er al zijn, en andere zorg- en hulpverleners zich inspinnen om de problematiek van afhankelijkheid en toenemende schulden te signaleren en door te geven aan de schuldhulpverlening.

Om meer zicht te krijgen op de situatie is het goed om nader onderzoek te doen.

Dit onderzoek zou in moeten gaan op de volgende onderwerpen:

- alimentatieprocedure;
- verantwoordelijkheid van de schulden en het afbetalen;
- de psychologische effecten van afhankelijkheid (mentale en fysieke dreiging/geweld);
- verbetering van de onderlinge samenwerking tussen zorg- en hulpinstellingen;
- preventie; hoe zorgen we dat alleenstaande vrouwen met kinderen niet in de schulden komen.

Bijlage 1 Onderzoeksverantwoording

Enquête

De enquête is uitgezet onder 13 kredietbanken. In totaal zijn 621 enquêtes verstuurd. Hiervan zijn er 321 enquêtes verstuurd naar het adres van personen die onder de doelgroep van het onderzoek vallen. De overige enquêtes konden de hulpverleners uitdelen onder de cliënten. Een aantal enquêtes is teruggekomen via maatschappelijke organisaties die aanwezig waren tijdens de expertmeeting. In totaal zijn er 72 vragenlijsten geretourneerd. De respons is het hoogst onder de personen die direct zijn aangeschreven. Voor een representatief onderzoek was er een respons nodig van 200 cliënten; dit bleek helaas niet haalbaar²⁴. Belangrijke signalen worden met dit onderzoek echter wel zichtbaar.

Onderstaand de kredietbanken die aan het onderzoek hebben meegewerkt door verspreiding van de vragenlijst

- Bureau Schuldhulpverlening en Budgetbeheer Haarlem
- Budget Adviesbureau Deventer
- Budgetadviesbureau Ede
- Gemeentelijke Kredietbank Den Bosch
- Gemeentelijke Kredietbank Hoogeveen
- Gemeentelijke Kredietbank Goes
- Gemeentelijke Kredietbank Oosterhout
- Gemeentelijke Kredietbank Utrecht
- Gemeentelijke Kredietbank Rotterdam
- Groningse Kredietbank
- Kredietbank Walcheren
- Stadsbank Apeldoorn
- Volkskredietbank Appingedam

Interviews

Aanvullend op de vragenlijst zijn interviews afgenomen met 25 alleenstaande moeders met schulden. De geïnterviewden hebben allen eveneens een vragenlijst ingevuld. Hierbij gaven zij aan dat zij door middel van een interview dieper op de vragen in wilden gaan. De thema's die in het interview aan bod kwamen zijn: leefsituatie, oorzaak schulden, relatie met de (ex) partner, invloed schulden en de ervaringen met de (schuld)hulpverlening.

Schuldhulpverleningsmonitor

Om de achtergrondkenmerken van alleenstaande ouders met schulden te kunnen weergeven zijn bestanden uit de Schuldhulpverleningsmonitor Nederland geanalyseerd. Dit hebben we gedaan met toestemming van de NVVK²⁵.

De schuldhulpverleningsmonitor is een informatiesysteem voor het verloop van de schuldhulpverlening. Aan deze monitor kunnen de leden van de NVVK gegevens over de trajecten schuldhulpverlening leveren. Dit wordt gedaan door circa 35 leden. Dit zijn

²⁴ Volgens de ISO-norm 2859-1

²⁵ Nationale Vereniging voor Volkskrediet

gemeentelijke kredietbanken en publieke of private instellingen die schuldhulpverlening aanbieden. Op deze manier wordt er inzicht verkregen in de actuele kerncijfers over het aantal producten en klanten. De gegevens dekken ongeveer 42 procent van de totale landelijke informatie aangaande schuldhulpverlening. Uit de database is een analyse gemaakt voor de groep alleenstaande vrouwen met kinderen. Dit zijn uitsluitend de cliënten die de fase van aanmelding voor een schuldregeling al voorbij zijn. Een schuldregeling is een schuldsanering, schuldbemiddeling, betalingsregeling of herfinanciering.

Analysebestand Schuldhulpverleningsmonitor

Analyse van het cliëntenbestand uit de monitor 2008 laat zien dat er 3.181 alleenstaande ouders zijn met een (aanvraag voor) traject schuldhulpverlening. Dit blijkt uit de gegevens van de kredietbanken die hun gegevens aan de monitor leveren. Een groot aantal organisaties levert geen gegevens over de aanmeldfase. Ook zijn de gegevens die hierbij geregistreerd worden vaak onvolledig. Daarnaast kunnen de cliënten in de aanmeldfase ook enkel een vraag hebben over omgaan met geld. Daarom is het vollediger om enkel de cliënten vanaf de aanmeldfase mee te nemen. Dit levert gegevens op over 2.308 cliënten. Van deze cliënten is 87 procent vrouw. Dat betekent dat er uit de monitor gegevens van 2.009 alleenstaande moeders zijn te destilleren. Zij zijn in afwachting van aanvraag voor een schuldregeling of doorlopen dit traject. Het kan zowel een minnelijke regeling zijn als een WSNP traject. De analyses in het rapport zijn uitgevoerd op deze 2.009 cliënten. Dit levert een betrouwbaar beeld op van de demografische kenmerken van alle alleenstaande moeders in schuldhulpverlening. Wel realiseren we ons dat dit slechts het topje van de ijsberg is van alle vrouwen met schulden in Nederland. Slechts een klein deel van de mensen met schulden klopt hiervoor aan bij de schuldhulpverlening.

Expertmeeting

Om de ervaringen van deskundigen te bundelen is er een expertmeeting georganiseerd. Op de expertmeeting waren meer dan 40 deelnemers aanwezig. De deelnemers zijn werkzaam in de schuldhulpverlening, of hebben als belangenbehartiger of vrijwilliger intensief contact met alleenstaande moeders en schulden. Uitnodigingen zijn verstuurd via het netwerk van de Sociale Alliantie.

Tijdens de expertmeeting zijn twee workshops gehouden waarin ervaringen aan bod kwamen met de schuldhulpverlening in het algemeen en specifiek de schuldhulpverlening aan alleenstaande moeders.

Bijlage 2 Vragenlijst Alleenstaande vrouwen met kinderen in schuldhelpverlening

1 In welke gemeente woont u?

.....

2 Hoeveel kinderen heeft u?

.....

3 Heeft u kinderen in de leeftijd tussen:

Meerdere antwoorden mogelijk

- 0 tot 4 jaar
- 4 tot 12 jaar
- 12 tot 18 jaar
- 18 jaar en ouder

4 Wat is uw leefsituatie?

- Inwonende kinderen, geen partner
- Inwonende kinderen, met partner (niet samenwonend)
- Geen inwonende kinderen, geen partner
- Geen inwonende kinderen, met partner (niet samenwonend)

5 Wat is uw leeftijd?

.....

6 Wat is uw geboorteland?

.....

7 Is een van uw ouders, of zijn uw beide ouders in het buitenland geboren?

- Nee
- Ja, namelijk in.....

8 Van welk inkomen leeft u?

Meerdere antwoorden mogelijk

- Inkomen uit werk
- WWB uitkering
- WW uitkering
- WAO uitkering/ WIA of Wajong
- Alimentatie
- Weduwen en wezenpensioen
- Ondersteuning door familie of vrienden
- Anders, namelijk.....

9 Wie is verantwoordelijk voor de uitgaven van uw huishouden?

- Ikzelf
- Mijn partner
- Samen
- Iemand anders
- Kind(eren)

10 Hoe lang heeft u al schulden?

- Korter dan een jaar
- Tussen 1 en 2 jaar
- Tussen 2 en 5 jaar
- Langer dan 5 jaar

11 Is dit de eerste keer dat u schulden heeft?

- Ja
- Nee

12 Wat is volgens u, de oorzaak van uw schulden?

Meerdere antwoorden mogelijk

- Ik heb te weinig geld om rond te komen
- Ik heb geen werk
- Ik vind het moeilijk mijn uitgaven af te stemmen op mijn inkomsten
- Mijn (ex)partner kan niet goed met geld omgaan
- Mijn kind kan niet goed met geld omgaan
- Ik moet mijn familie onderhouden
- Uitgaven aan mijn gezondheid
- Uitgaven voor mijn kinderen
- Mijn uitkering is niet goed geregeld
- Verslaving
- Anders, namelijk.....

13 Hoe hoog zijn uw schulden op dit moment? (ongeveer)

€.....

14 Waar heeft u schulden?

Meerdere antwoorden mogelijk

- Bank
- Postorderbedrijven
- Telefoonbedrijven
- Energiemaatschappij
- Zorgverzekeraar
- Woningbouwstichting
- Sociale Dienst
- Belastingdienst
- Centraal Justitieel Incassobureau (boetes)
- Overige incassobureaus
- Anders, namelijk.....

15 Wie is de schulden aangegaan?

Meerdere antwoorden mogelijk

- Ikzelf
- Mijn partner
- Ex-partner
- Kind(eren)
- Anders, namelijk.....

16 Wie moet de schulden afbetalen?

Meerdere antwoorden mogelijk

- Ikzelf
- Mijn partner
- Ex-partner
- Kind(eren)
- Anders, namelijk.....

17 Heeft u rechtshulp of een advocaat ingeschakeld?

- Nee
- Nog niet, maar ik zou dit wel willen
- Ja

18 Krijgt u hulp voor het op orde krijgen van uw financiën?

Meerdere antwoorden mogelijk

- Nee
- Ja, door de Kredietbank
- Ja, door het Maatschappelijk Werk
- Ja, door een andere schuldhulpverleningsorganisatie
- Ja, door de kerk
- Ja, door een vrijwilligersorganisatie
- Ja, door familie en vrienden
- Anders, namelijk.....

19 Kunt u aangeven om welk type hulp het gaat?

Meerdere antwoorden mogelijk

- Budgetbeheer
- Schuldsanering via een saneringskrediet
- Schuldsanering via de WSNP
- Anders, namelijk.....

20 Als u hulp krijgt van een organisatie, hoe bent u hier terecht gekomen?

Meerdere antwoorden mogelijk

- Via vrienden, familie of kennissen
- Via iemand van de Sociale Dienst of gemeente
- Via de kerk/ moskee
- Via een andere organisatie, namelijk.....
- Via het internet
- Via folders of huis aan huisbladen
- Anders, namelijk.....

21 Bent u tevreden over de hulp die u krijgt om uw financiële situatie op orde te krijgen?

- Ja
- Gedeeltelijk
- Nee

22 Als u tevreden bent, waar is dat aan te danken?

Meerdere antwoorden mogelijk

- Ik krijg de hulp die ik nodig heb
- Geen wachttijd
- Vaste contactpersoon
- De organisaties werken goed samen
- Ik snap de formulieren
- Anders,

namelijk.....

23 Als u niet tevreden bent, waar ligt dat dan aan?

Meerdere antwoorden mogelijk

- Ik krijg niet de hulp die ik nodig heb
- Ik moet lang wachten voor de hulp
- Ik heb geen vaste contact persoon
- Organisaties werken langs elkaar heen
- Ik snap de formulieren niet
- Anders,

namelijk.....

....

24 Heeft u vaker hulpverlening rond schulden gehad?

- Ja, een keer eerder
- Ja, meerdere keren
- Nee

25 Als u vaker hulp heeft gehad, zijn de problemen toen opgelost?

- Ja
- Nee
- Niet helemaal

26 Zijn er nog andere problemen waar u mee te maken heeft?

Meerdere antwoorden mogelijk

- Nee
- Ja, problemen in de relatie
- Ja, opvoedproblemen
- Ja, gezondheidsproblemen
- Ja, er alleen voor staan
- Ja, ik vind de Nederlandse samenleving te ingewikkeld
- Ja, psychische problemen of depressie
- Ja, taalvaardigheid
- Ja, familieproblemen
- Anders, namelijk.....

27 Krijgt u hierbij hulp van andere organisaties?

Meerdere antwoorden mogelijk

- Nee
- Nee, maar wel van vrienden of familie
- Ja, Maatschappelijk Werk
- Ja, Jeugdzorg
- Ja, psychologische hulp
- Ja, medische hulp
- Ja, kerk of moskee
- Ja, van de voedselbank
- Ja, van een vrijwilligers organisatie
- Anders, namelijk.....

28 Vindt u het moeilijk om hulp in te schakelen?

- Nee
- Ja, want ik schaam me ervoor
- Ja, want ik weet niet waar ik naar toe moet
- Ja, andere reden.....

29 Vindt u het moeilijk om over uw schulden te praten?

- Ja
- Soms
- Nee

30 Krijgt u hulp speciaal voor de kinderen?

- Zo ja, welke? .....
- Nee

31 Wanneer verwacht u uit de schulden te zijn?

- Binnen een jaar
- Tussen de 1 en 2 jaar
- Tussen de 3 en 5 jaar
- Langer dan 5 jaar

32 Hoe zou u, in uw situatie, de schulden hebben kunnen voorkomen?

.....
.....

33 Zijn er nog andere dingen die u graag kwijt wilt?

.....
.....

Hartelijk dank voor uw medewerking!!

Voor dit onderzoek zijn wij op zoek naar mensen die ook mee willen werken aan een uitgebreider mondeling interview.
Bent u bereid om mee te werken aan een persoonlijk interview, dan kunt u hier uw adresgegevens invullen.
Wij nemen dan contact met u op. Alvast bedankt voor uw medewerking.

Ja, ik wil meewerken aan een persoonlijk interview

Naam:

Adres en huisnummer:

Postcode en Woonplaats:

Telefoonnummer waarop u het beste te bereiken bent:

E-mailadres:

Bijlage 3 Preventie schulden

Onderstaand de antwoorden op de open vraag: 'Hoe had u de schulden kunnen voorkomen?'

Als de gemeenschap niet alle toeslagen had gestopt door een fout. En ik in de ziektekwam kwam. En er te weinig geld binnen kwam.
Als de sociale dienst wat beter alert was geweest met papieren en de stadsbank mij gelijk geholpen had. Ik heb nu veel meer schulden dan dat ik het de eerste keer aanvraag.
Als justitie en andere instanties eerder ingegrepen hadden
Als m'n ex zorg had gedragen voor zijn eigengemaakte schulden en dit niet op mijn naam had gezet was dit niet gebeurd.
Beter met mijn financiën omgaan.
Beter nadenken.
Beter opletten.
Dat weet ik niet, maar ik heb nu mijn lesje geleerd.
Die kan ik niet voorkomen: ondernemersrisico. Maar ik zou niet meer bij de ABN Amro gaan lenen.
Dit had ik nooit voorzien en dus niet kunnen voorkomen!
Door alles zelf op te lossen en niet te luisteren naar mijn ex-vriend. Toen ging alles fout.
Door ex-partner op zijn verantwoordelijkheden aan te spreken.
Door ex-partner niet zo goed te vertrouwen met de financiën.
Door geen abonnementen aan te gaan, dat ging veel te makkelijk en daar is de ellende mee begonnen, eerst beter denken en dan doen...
Door geen partner te hebben gehad die niks betaalde en door eigen inkomsten te houden.
Door in vast dienstverband te komen en te blijven
Door meerdere uren te gaan werken. (al uit de schulden)
Door niet bij mijn schoonvader te hebben gewoond. Mijn moeder heeft de schulden gemaakt.
Door verantwoordelijker te leven.
Door zelf de maandelijkse vaste lasten te betalen. Mijn ex partner regelde dit voorheen en achteraf bleek dat hij niets betaalde.
Duidelijk grenzen aangeven, vol vertrouwen hebben, geen angst.
Een lang verhaal
Eerder ingrijpen, meer kennis hebben van financiën.
Eerder ondersteuning van Noorderbrug.
Eerder reageren op alles
Eigenlijk geen leningen aanvragen.
Geen gezamenlijke kredietlening nemen. De rest was niet te voorkomen ivm wachten voor de aanvraag van de uitkering.
Geen gokverslaafde man hebben.
Geen telefoon abonnementen en geen lening bij de bank
Geen zaken meer doen met partner (V.O.F.)

Goed nadenken voor dat je iets stoms doet en later spijt van krijgt.
Had al uit de schulden kunnen zijn. Ben nu al 4 jaar bezig en de WSNP moet nog starten. Als sociale dienst wat beter/ alert met de papieren waren en stadsbank mij gelijk geholpen had. Heb nu veel meer schulden als toen ik de 1e keer aanvraag.
Had beter na moeten denken dat het financieel ook minder kon worden.
Had ik niet kunnen voorkomen
Ik ben tijdens mijn huwelijk naïef geweest en te goed van vertrouwen ten opzichte van mijn ex. Vandaar dat ik nu graag zelf de controle wil houden en precies wil weten waar mijn geld naartoe gaat.
Ik had mijn ex eerder de deur moeten wijzen
Ik kon ze niet voorkomen
Ja, door Delta op tijd te betalen en een minder uitgaven patroon hanteren.
Mijn uitgavenpatroon had ik eerder moeten aanpassen en krediet en hypotheekverstrekkers gaven te gemakkelijk nieuwe leningen.
Meer verdienen
Mijn ex man niet de vrije hand hebben gegeven.
Minder stress en problemen
Minder vertrouwen
Misschien, maar ex partner is overleden en de meeste schulden komen uit het huwelijk
Nee, want ik lig in een scheiding en mijn ex heeft me laten zitten met de rekeningen.
Niet omdat ik onder bijstandsniveau zit en niet aangevuld word, ik moet maar zien hoe ik het red.
Niet te goed van vertrouwen te zijn, want ik heb mijn ex vriend 120.000 gulden geleend en nog geen ene cent terug gekregen.
Niet te goed van vertrouwen zijn
Niet te snel uitgeven.
Niet zo jong en onvolwassen uit huis gaan en me niet zo mee laten trekken door mijn ex vriend
Niet zomaar overal een handtekening zetten. Geen leningen. Geen grote aankopen doen met een minimum inkomen
Niet, ik had gewoon te weinig inkomsten om alles te kunnen betalen
Niet, ik werd bedreigd, geïntimideerd, mocht mij niet met de financiën bemoeien want dat werd geregeld. Ik vertrouwde hem. Helaas kan ik de tijd niet terugdraaien. Dan was dit niet gebeurd.
Niet, risico van eigen onderneming
Niks laten liggen (uitstel is afstel)
Nog eerder scheiden
Om bewuster te zijn, goed opletten met het uitgeven van geld.
Op tijd betalen
Waren niet te voorkomen, moest vluchten naar blijf van mijn lijf huizen. Had geen geld en was met 2 baby's.
Weet ik niet.

Bijlage 4 Overige opmerkingen

Onderstaand antwoorden op de open vraag 'Zijn er nog andere dingen die u graag kwijt wilt?'

Alle onbegrip van de GKB en Budgetbeheer.
Als een vrouw alleen komt te staan voelt dit heel erg beknellend en afhankelijk van anderen.
Dat de gemeente mensen financieel moet helpen en niet in de schulden werken.
Dat ik blij ben dat ik hulp heb gezocht. Dit had ik eerder moeten doen.
De budgetconsulent had wat meer respect moeten hebben voor de schuldenaar.
Door de goede regelingen van de kredietbank, heb ik mijn leven op orde en dat geeft rust!
Er zou meer info moeten komen voor vrouwen die in mijn situatie gezeten hebben. Vrouwen zoals ik zouden betere rechten moeten krijgen betreft een gewelddadige ex-partner. Het is al een lijdensweg na de breuk, en de weg is te lang voordat je eindelijk goed geholpen wordt op financieel gebied. Mijn ex weigert zich uit te schrijven, hierdoor kom ik in nog meer financiële problemen.
Graag zo snel mogelijk hulp aub.
Het duurde erg lang (te lang) voor uiteindelijk WSNP was geregeld, ongeveer 1,5 jaar.
Het feit dat je als partner verdwijnt met achterlating van enorme schulden, het feit dat je je huis niet kunt verkopen omdat je niet kunt scheiden. En het feit dat hierdoor geen enkele actie kan worden ondernomen en de schulden alleen maar groter worden.
Hij heeft overal mijn handtekening gezet zonder dat ik iets wist, maar ik moet alles betalen.
Hoop dit nooit meer mee te maken.
Ik ben zeer tevreden over de hulp die ik krijg. Echter omdat ik een persoon ben die zelf graag de touwtjes in handen houdt zou ik vaker aflossingsoverzichten fijn vinden. Ook zou ik voor de kinderen graag iets meer geld willen hebben.
Ik vind dat budgetbeheer beter/ sneller kan handelen. Nota's blijven te lang liggen, waardoor je weer een herinnering krijgt, dit gebeurt vaker. Je moet van alles doen in de WSNP, als je niet goed weet hoe of wat, krijg je hier weinig ondersteuning in.
Ik vind het nog steeds knap van mezelf dat ik nog steeds de kracht vind om iedere dag weer opnieuw te beginnen want de situatie maakt het niet echt leefbaar, het is één grote cirkel van heel veel facetten.
Ik zou graag een opleiding willen doen voor beter betaald werk.
Ja eigenlijk wel maar ik kon niet alles hier op het formulier zetten. Nee ik wil geen interview.
Ja, een betere overzicht in aflossing van je schulden.
Ja, het heeft nl. ruim 3 jaar geduurd voordat het schuldtraject begon en dat is VEEL te lang!
Ja, ik ben blij met instanties als de GKB.
Ja, nu moet ik er voor opdraaien. Ik had al een jaar uit de schulden kunnen zijn.
Ja, nu moet ik ervoor opdraaien. Ik had al een jaar uit de schulden kunnen zijn. Ik ben al vier jaar ermee bezig en de WSNP moet nog starten.
Ja, psychische problemen in overgewicht en het gemis van de familie in buitenland.
Jammer dat je in Nederland veel voor elkaar krijgt zonder controle van de naam die bij de persoon hoort.
Meeste schulden via ex man tijdens huwelijk, omdat er nog geen scheiding was, ben ik de dupe hiervan, ex wil niks betalen.
Mijn schulden!

SHV: enorm bureaucratisch, ellenlange wachttijd (zit nu al een jaar in het voortraject waarbij ik van minimum leef en nog steeds is er geen regeling met schuldeisers bedongen). Verder werkt schuldsanering samen met een consultancy kantoor dat mijn financiën beheert

Situatie van mij moet onderzocht worden, waarom zo iets kan gebeuren. Het is geen plezier.

Waarom duurt alles zo lang en moet je alles zelf uitzoeken?

Bijlage 5 Literatuur

- Armoede de baas?! Het perspectief van voedselbanken (2008); Sociale Alliantie/ Stichting Clip
- Armoedebericht 2008 (2008) CBS
- Blijven Wonen! Methodiek voor het stabiliseren van problematische schulden (2007) Rijnstad Welzijn en Schuldhulpverlening
- Dossier armoede in Nederland (2009) Arme kant van Nederland/EVA
- Eerste hulp bij schulden, over schuldhulpverlening en de kerken (2009); Arme kant van Nederland/EVA, Kerk in Actie
- Eigen Schuld Dikke bult? Gebundelde ervaringen met schuldhulpverlening in Friesland (2009) Fries Samenwerkingsverband Uitkeringsgerechtigden
- Ferwerda, H. (2007) *Met de deur in huis. Omvang, aard, achtergrondkenmerken en aanpak van huiselijk geweld in 2006*. Advies- en onderzoeksgroep Beke
- Huishoudens met risicovolle schulden (2007) IVA beleidsonderzoek en advies
- Jaarverslag schuldhulpverlening 2008 Amsterdam, KWIZ 2009
- Mensen met schulden in de knel! Misstanden bij invordering van schulden (2008) MO groep
- Monitor Betalingsachterstanden (2008); Panteia
- Monitor WSNP (2008) IVA
- Huiselijk geweld in Limburg, Pilotstudie in het kader van de Vrouwenveiligheidsindex (2004) GGD
- Regels die mensen blokkeren, Armoedemechanismen, overlevingsgedrag en het falen van regels (2003); Stichting Sjakus
- Schulden? De gemeente helpt! Naar effectieve schuldhulpverlening (2008) Hiemstra & de Vries
- Schulden: een (on)dragelijke last? Problematische schulden bij huishoudens tot 150% van het netto-sociaalminimum in 2003 (2004); IVA beleidsonderzoek en advies
- Schuldhulpverlening in Amsterdam, Vraaggesprekken met cliënten en hulpverleners (2009) SOM Amsterdam

Bijlage 6 Gegevens SHV monitor

Klantkenmerken alleenstaande vrouwen met schuldhulpverlening

Uit inventariserend onderzoek in 2008 bleek dat zich jaarlijks circa 7.000 alleenstaande ouders melden bij een instantie voor schuldhulpverlening omdat zij in de financiële problemen zijn geraakt. De schuldhulpverlening is vaak het laatste redmiddel voor mensen met schulden. Het feitelijke aantal alleenstaande ouders met schulden zal dus nog hoger liggen.

In dit document geven we de demografische kenmerken van alleenstaande vrouwen die gebruikmaken van schuldhulpverlening. Ook komt de hoogte van de schulden en het al dan niet aanvragen van een Wsnp-traject aan bod.

Schuldhulpverleningsmonitor

Om de achtergrondkenmerken van alleenstaande ouders met schulden te kunnen weergeven zijn bestanden uit de Schuldhulpverleningsmonitor Nederland geanalyseerd. De schuldhulpverleningsmonitor is een informatiesysteem voor het verloop van de schuldhulpverlening. Aan deze monitor kunnen de leden van de NVVK²⁶ gegevens over de trajecten schuldhulpverlening leveren. Dit wordt gedaan door circa 35 leden. Dit zijn gemeentelijke kredietbanken en publieke of private instellingen die schuldhulpverlening aanbieden. Op deze manier wordt er inzicht verkregen in de actuele kerncijfers over het aantal producten en klanten. De gegevens dekken ongeveer 42 procent van de totale landelijke informatie aangaande schuldhulpverlening.

Uit de database is een analyse gemaakt voor de groep alleenstaande moeders. Dit zijn uitsluitend de cliënten die de fase van aanmelding voor een schuldregeling al voorbij zijn. Een schuldregeling is een schuldsanering, schuldbemiddeling, betalingsregeling of herfinanciering.

Kenmerken van de doelgroep

In totaal melden zich jaarlijks ongeveer 7.000 alleenstaande ouders zich aan bij een instantie voor schuldhulpverlening. Eén op de zeven huishoudens met schulden krijgt hulp van een schuldhulpverlenende organisatie. Dat betekent dat slechts een klein deel van deze mensen bij deze instanties bekend is.

Analysebestand

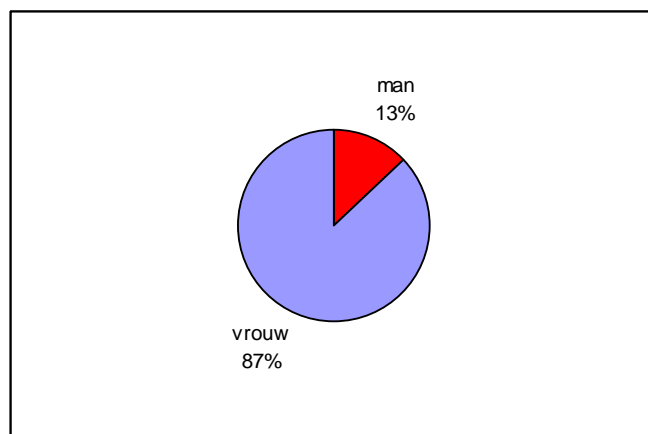
Analyse van het cliëntenbestand uit de shv-monitor laat zien dat er 3.181 alleenstaande ouders zijn met een (aanvraag voor) traject schuldhulpverlening. Dit blijkt uit de gegevens van de kredietbanken die hun gegevens aan de monitor leveren. Een groot aantal organisaties levert geen gegevens over de aanmeldfase. Ook zijn de gegevens die hierbij geregistreerd worden vaak onvolledig. Daarnaast kunnen de cliënten in de aanmeldfase ook enkel een vraag hebben over omgaan met geld. Daarom is het vollediger om enkel de cliënten vanaf de aanmeldfase mee te nemen. De analyse is uitgevoerd op basis van de gegevens van 2.308 cliënten.

Geslacht

Van de alleenstaande ouders met een schuldhulpverleningstraject is 87 procent vrouw en 13 procent man.

---

²⁶ Nationale Vereniging voor Volkskrediet

Figuur 1.1 Geslacht

Er zijn 2.009 alleenstaande moeders die een aanvraag voor een schuldregeling afwachten of al in dit traject zitten. Dit kan zowel een minnelijke regeling zijn als een WSNP traject. De nu volgende analyses zijn uitgevoerd op deze groep cliënten. We realiseren ons dat dit slechte het topje van de ijsberg is van alle vrouwen met schulden in Nederland.

Leeftijd

Onderstaand de leeftijdsverdeling van de cliënten.

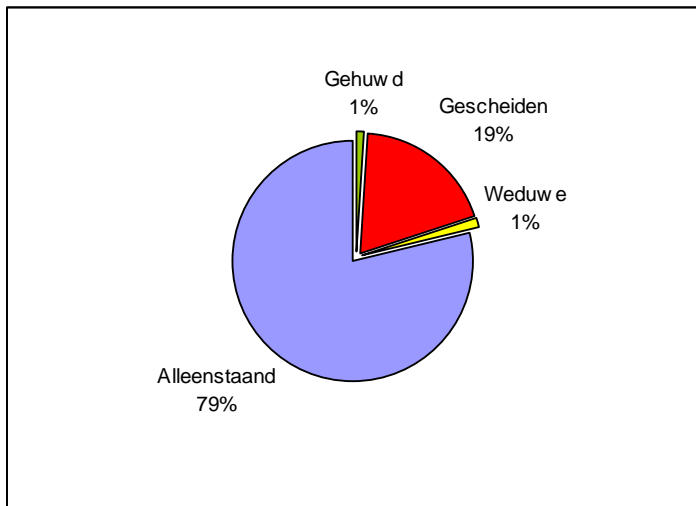
Tabel 1.1 Leeftijdsverdeling alleenstaande vrouwen met schuldhulpverlening

Categorie	Eenoudergezinnen in shv
18 tot 25 jaar	7,9%
25 tot 40 jaar	51,9%
40 tot 65 jaar	40,0%
65 jaar en ouder	0,2%
Totaal	100%

Meer dan 92 procent is boven de 25 jaar. De gemiddelde leeftijd van de vrouwen is 38 jaar.

Burgerlijke staat

De burgerlijke staat van de cliënten is onder te verdelen in gehuwd, gescheiden, weduwe of alleenstaand. Wanneer de vrouwen niet tot een van de eerste drie categorieën behoren, vallen zij onder de categorie alleenstaand.

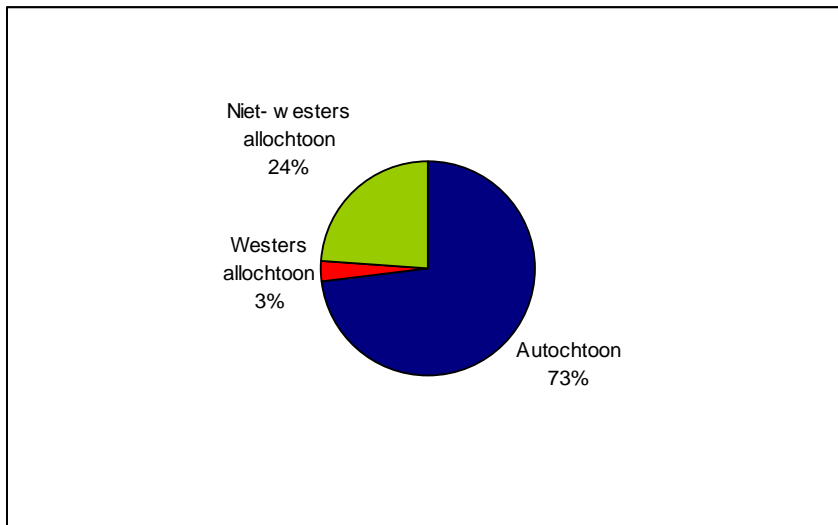
Figuur 1.2 Burgerlijke staat

Van de vrouwen is 19 procent gescheiden. Eén procent is gehuwd.

Herkomst en nationaliteit

Bijna alle cliënten hebben de Nederlandse nationaliteit. Dit is 94 procent. Eén procent heeft de Turkse en eveneens één procent de Marokkaanse nationaliteit.

Herkomst is afhankelijk van het geboorteland van de ouders. Het CBS ziet personen waarvan tenminste één van de beide ouders in het buitenland is geboren, als allochtoon. Onderstaande figuur geeft hiervan de verdeling.

Figuur 1.3 Herkomst

Van de cliënten is 73 procent autochtoon, 27 procent is allochtoon.

Van alle inwoners in Nederland is 20 procent allochtoon²⁷. In verhouding met het aandeel allochtonen over de gehele bevolking, maken allochtone huishoudens vaak van de schuldhulpverlening gebruik. Wanneer we kijken naar huishoudens met een laag inkomen, behoort hiervan 30 procent tot de niet-westerse allochtone huishoudens en 10 procent tot de westerse allochtone huishoudens²⁸. Vanuit dit oogpunt is het aandeel allochtonen in de schuldhulpverlening beneden verwachting: huishoudens met een laag inkomen moeten eerder een beroep doen op de schuldhulpverlening.

Kinderen

Onderstaande tabel geeft de grootte van de eenoudergezinnen.

Tabel 1.2 Aantal kinderen alleenstaande ouders met schuldhulpverlening

Aantal kinderen	Aandeel
1	46,1%
2	35,8%
3	13,4%
4	3,5%
5	0,8%
6	0,2%
7	0,0%
Totaal	100%

Het gemiddeld aantal kinderen is 1,8. Bij 46 procent is er een huishouden met een ouder en één kind.

Voor dit onderzoek hebben we de leeftijd van de kinderen opgedeeld in kinderen tot 12 jaar (leeftijd basisschool) en kinderen van 12 tot 18 jaar (leeftijd middelbare school).

Tabel 1.3 Leeftijd en aantal kinderen

Aantal kinderen	Tot 12 jaar	12 tot 18 jaar
Geen	24%	65%
1	45%	26%
2 tot en met 3	30%	9%
4 of meer	1%	--
Totaal	100%	100%

Van alle eenoudergezinnen heeft meer dan driekwart kinderen in de leeftijd tot 12 jaar. Ongeveer een derde heeft kinderen tussen de 12 en 18 jaar. Dit betekent dat er relatief veel eenoudergezinnen met jonge kinderen in de schuldhulpverlening zitten.

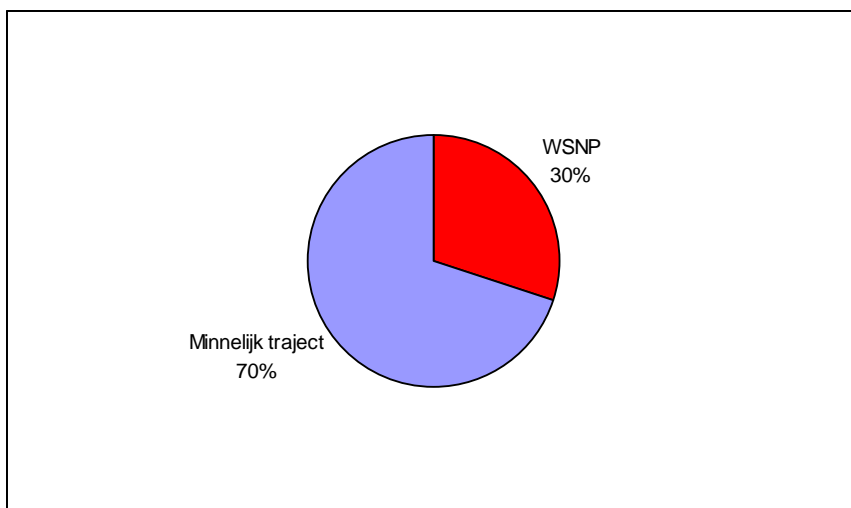
Traject en hoogte schulden

De monitor geeft de trajecten van de cliënten vanaf 2006.

²⁷ CBS, Statline 2008

²⁸ Armoedemonitor 2007

De cliënten die geanalyseerd zijn, hebben allen een aanvraag gedaan voor een schuldregeling. Dit kan het minnelijke of een wettelijk schuldsaneringstraject zijn (WSNP).

Figuur 1.3 Type traject

Van alle cliënten heeft 30 procent een aanvraag voor de WSNP gedaan. De overige cliënten doorlopen een minnelijk traject of zitten in de aanvraagfase hiervan.

Hoogte schulden

Tabel 1.4 Hoogte schulden bij start traject

Hoogte schuld (euro's)	Aandeel
Tot 2.500	2,5%
2.500 tot 10.000	28,2%
10.000 tot 17.500	23,7%
17.500 tot 25.000	15,2%
Hoger dan 25.000	30,4%
Totaal	100%

Slechts 3 procent heeft schulden tot 2.500 euro. Ruim 30 procent heeft schulden boven de 25.000 euro. De gemiddelde schuld is 18.700 euro.

Schulden en verband met demografische kenmerken

Tussen de hoogte van de schulden en het aantal kinderen blijkt geen verband te zijn. Ouders met oudere kinderen hebben vaker een hogere start-schuld. Dit verband is echter statistisch niet significant.

Wel is er een significant verband tussen de hoogte van de schulden en de leeftijd van de cliënten: Hoe hoger de leeftijd van de cliënt, hoe hoger de schuld bij de aanvang van het traject.

Tussen huwelijkse staat en hoogte van de schuld is eveneens een statistisch verband. De alleenstaande ouders die gescheiden zijn, hebben een hogere schuld dan de andere ouders. Herkomst is geen bepalende factor.

Ook tussen het type traject en de hoogte van de schulden is een significant verband. Cliënten met een WSNP traject hebben vaker een hogere startschuld.

Type traject en verband met demografische kenmerken

De demografische kenmerken aantal kinderen, leeftijd en etnische achtergrond houden geen verband met het al dan niet doorlopen van een WSNP-traject.

Ook tussen huwelijks staat en het al dan niet doorlopen van de WSNP is geen significant verband.